RAGIP PAŞA
2225

اشبو اثرك بشيوز عددى دونمای عثمانی معاونت ملیه
جمعیتنه اهدا اولنمشدر .

منتخبات مثنوى

نورد
٢٠٤

مؤلفى
اناطولى قاضيعسكرى اسبق
السيد الحاج محمد شكرى ابن السيد احمد عطا
داماد كلنبوى غفر لهم

R.Y
2572

استانبول
شمس مطبعه سى — باب عالى قارشوسنده نومرو ٧٢
١٣٢٨

T. C.
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
RAGIP PAŞA KİTAPLIĞI
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2225

منتخبات مثنوی

No 76

مؤلفی
السید الحاج محمد شکری ابن احمد عطا
داماد کلبنوی غفر لهم

استانبول
شمس مطبعه‌سی — باب عالی قارشوسنده نومرو ۷۲
۱۳۲۸

آناطولی قاضیعسکری محمد شکری افندی حضرتلری منتخبات
مثنوی نام اثر عالیلرندن بر نسخه‌سی راغب پاشا
کتبخانه‌سنه حسبة لله وقف ایدلمشدر
٧ تشرین اول ٣٢٦ / ١٦ شوال ٣٢٨

١٥٨٨

وقف

٦٦

دیباجه

جناب رب العالمین حضرتلرینك بارگاه محیط کبریاسنه حمدلا یحصی و پیغمبر ذیشانمز خاتم الانبیا و رسول کافهٔ برایا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلرینه و بالجمله آل و اصحاب کرامنه صلوات و تسلیمات طیبات لاتحصی بعدالتقدیم والاداعرض واخطار اولنور که التیوز یتمش بوقدر سنه‌دنبرو مشهور عالم اولان مثنوی شریف کتاب منیفی نسب عالیلری صدیق اعظم رضی عنه خالق اللوح والقلم حضرتلرینه منتهی جلال الدین بلخی رومی حضرتلرینك آثار عالیه‌لرندن اك مرغوب و معتبری اولوب الهیات. حکمیات سیاسیات. حقنده لآلیٔ منظومهٔ معالیٔ معانی‌یی مشتمل براثر بلندوبی نظیر پرعبردر.

کتاب مشارالیهك قدر بالاسی شمس ضحی کبی روشن وبرچوق اسلاف علمأ کرام ومشایخ فضلاءٔ بنام جانبلرندن منثور و منظوم موجز و مکمل ترکی فارسی عربی اوله‌رق تالیفنه همت بیوریلان شروح کثیره ایله مبرهن‌در از آن جمله. صدرالدین قنوی اسمعیل انقروی. اسمعیل قونوی روح البیان صاحبی اسمعیل بروسه‌وی. ابراهیم کلشنی، رئیس الکتاب صاری عبداه افندی. سودی. شمعی. عبدالمجید سیواسی. محمد مراد نقشبندی. فرخ افندی. بشکطاش شیخی یوسف

افندی. حسن ظریفی حسین خوارزمی حسین الکاشفی. شاهدی
سلیمان نحیفی . مرضا رضا . شیخ یوسف ابن احمدالمولوی .
کمال‌الدین فیروز آبادی . محمود باجی . محب‌الواعظ شیرازی
نظامی‌المحمودی. منتخبات جوری . سنان پاشا عابدین پاشا .
علیهم رحمة ربنا الاعلی حضراتنك شرحلریدر بونلردن بالاده
مذکور شام علمأ کرامندن الشیخ یوسف ابن احمدالمولوی
حضرتلرینك. المنهج‌القوی. علی کتاب مثنوی اسمیله مسمی
اولوب کتبخانهٔ عمومیده مطالعه اولنان مطبوع التی جلد شرح
مکملی عربی‌العباره وشایان نظر ومطالعه‌در .

بوشرح اکمل عربینك مقدمه‌سنده کتاب مستطاب مثنوی
حقنده (فی‌المعنی شفاء القلوب والصدور. ودواء اسقام الافئدة
من الغفلته والغرور. وجلاء الاحزان وکشاف القرأن وسعة
الارزاق الصوریه والمعنویه . وتطییب الاخلاق الانسانیه)
عبارات جدیدیله توصیف ایدیلیور و. فارسی وترکی شروح
سائرهٔ مذکوره دخی مثنوی شریفك عشق والهام ربانی اثری
اوله‌رق، احکام شریعت ، اسرار طریقت ، انوار حقیقت ایله
مشحون اولدیغندن بحثله توصیفات فائقه بیان اولنیور شروح
مذکوره نظم‌مثنوینك ابتداسندن آخرینه قدر تکرارشرحندن
مغنی اولوب انجق بو عبد قلیل‌البضاعه بعض ابیات شریفه‌سنك
کرچه حد واقتدارمك فوقنده ایسه‌ده تیمناً شرحنی سوق
شوق وجدانی ایله آرزو ایتمکده ایدم .

وقف

کتاب مشارالیهك بعض ابیاتنك شرحلری اولدیغی مسموع
عاجزی اولوب لدی التحری. منتخبات جوری . نامیله یازمه
براثر زیبا بایزید ولی کتبخانه‌سنده بولندی شرح مذکور اللی
بوقدر ابیات مثنوینك نظماً شرحندن عبارت اولوب برده
منثور اوله‌رق کتبخانهٔ اخوانده « منتخبات مثنوی » بولنمق
ونام جلیل جلال‌الدین رومینك یادوتبجیلنه‌وسیلهٔ حسنه وبالتبع
باعث رحمت ومغفرت صمدانیه‌اولمق امید ونیازیله لله‌الحمدوالمنه
۲۴۰ بوقدر ابیات شریفه‌سنی ترجمه وشرح ایدوب « منتخبات
مثنوی » نامیله توسیم ایلدم .

مثنوی شریفك ابتداسی . بشنو . امریله استماعه دعوت
بیورلدیغنه بناءً عبد عاجز دخی بنه ابیات منتخبه‌دن (اولا
بشنوکه) بیتنك شرحندن ابتدا ایتدم و بعض شروحده دین
وطریقتجه اولا واجب اولان استماع اولوب چونکه سمع سائر
اعضادن افضل اولدیغی و حتی قرأن کریمده . سمع . تقدیم
بیورلدیغی بیان اولنمشدر . اللهم بارك للشارح والطابع ولکل
الناظر والمطالع بحرمة‌حبیبك سیدنا محمد المعزز الکریم الشافع.

بسم الله الرحمن الرحيم

از مثنوی شریف

اولا بشنوکه خلق مختلف
مختلف جانندازیا تا الف

مضمون بیت

ای طالب معرفت اولا دیکله‌که ظاهرده خلق عالم مختلفدر. برحالده‌که آخر حروف اولان یا حرفندن ابتدای حروف اولان الف حرفنه قدر کورونن اختلاف حروف کبی خلق مختلف جانلردر. یعنی بوتون حرفلرك شکلاً ومخرجاً وتلفظاً وصوتاً اختلافی مثللو صحائف ربع مسکونده بولنان خلق جهان دخی فرقلیدرکه یکدیکرك جسماً وروحاً ولساناً ولوناً وشکلاً عینی دکلدر.

وقف

درحروف مختلف شوروشکیست
کرچه ازیك روی سرتاپا یکیست

مدلول بیت

حروف مختلفه‌ده شوروشك واردر کرچه بریوزدن باشدن نهایته قدر بردر. یعنی بعضی حروف شکل وصدا ومخرج وموقع جهتیله شوریده ودیکرلرینه مخالف ایسه‌ده نفس الامرده جمله‌سی برمقصده موضوع اولدیغندن مزج اولننجه حاصل اولان ترکیبدن مقصود اولان معنی تحقق ایدر ایشته ارواح و اشباح دخی متخالفه ایسه‌ده نوعاً کثیر اولان اسماء الٓهیه وصفات سبحانیه‌یی ابرازه وسیله اولمق وخالقنی معرفتله توحید ایتمك اوزره جمله بنی آدم برمقصد ومراد الهی اوزرینه مجبول اولدیلر ایشته انسانلر خلقةً حریته وعبودیةً مساواته نائلدرلر.

بحربی پایان بود عقل بشر
بحررا غواص باید ای پسر

معنای بیت

ای اوغل عقل بشر بحربی پایاندر بحر ایچون غواص لازمدر. یعنی انسانك عقلی دریا کبی چوق شی استیعابنه وجواهر ودرر

معارفه محل وقابلدر . فقط دریایه طالمق ایچون دالغج لازم اولدیغی کبی دریای عقلك غواصی دخی علم وهنردر. معارفسز عقل موثوق ومعتدبه اوله‌ماز .

خاتم ملك سلیمانست علم
جمله عالم صورت وجانست علم

مضمون بیت

علم خاتم ملك سلیمانیدر . جمله عالم صورت وعلم جاندر . یعنی مشهور آفاق اولان مهر سلیمانینك حكم وقوتی ونفوذ وشهرتی كبی علم دخی بوعالم صورتك روحی اولوب اجرای احكام ایدر تنویر عقوله خالقی معرفته وعمران ونظام عالمه ومنافع عامه‌یه سبب مستقلدر .

طالب حكمت شو ازمرد حكیم
تا ازو كردی تو بینا وعلیم

مآل بیت

مرد حكیمدن طالب حكمت اول كه اوندن لایقیله تعلیم ایدوب بصیر وعلیم اولاسن . بوبیت حكیمانه‌ده علم حكمت

مطلق اولوب حكمت آلهیه وعلمیه وعملیه‌یه شامل اولورایسه‌ده مطلق كماله مصروف اولدیغنه مبنی اولمالیدركه مثنوی شریفك بعض شروحنده بوبیتده علم حكمتدن مراد حكمت اسلامیه‌دركه اوامر قرآنیه‌یه نظر ایدوب اموردە عقل وفكری او یولده اجاله واداره ایتمك وعالم انسانیتده ابناء جنسه معاونت وسائر مخلوقاته شفقت ایلك وجمعیت بشریه‌ده اعتقادات ومعاملات وعقوبات حقنده احكام الهیه‌نك وجودینی وكرهٔ ارضك وشمس وقمر وسائر اجرام سماویه‌نك دوروسیر وحركتلرینی ومعادن وبحارك انواعنی ومنافع وفوائدینی قرآن عظیم الشانك بیلدیردیكنه استحصال علم ویودنیانك حادث ومتغیر اولدیغنی وارض وسماده بدایع قدرت الهیه‌یه نظر ایدوب وجود واجب الوجود حقنده دلائل عقلیه وشرعیه‌سنی تفكر ایلمك خصوصلری بیان اولنیور. علوم حكمیه‌نك بوقسمی اهم واقدمدر . معهذا انواع علوم حكمیه‌یی بیلمك جهلندن اولی وانفعدر .

دشمن ارچه دوستانه كویدت
دام دان كرچه زدانه كویدت

معنای بیت

اكرچه دشمن سكا دوستانه سویلر سكا دانه‌دن فائده‌دن بحث ایدر ایسه اوسوزلری دام وطوزاق بیله‌سن یعنی دشمن

سوزینی نه‌درلو یالدیزلی وظاهراً منفعتلی ایراد ایتسه قبول وامنیت
منتج ندامتدر . دشمن بر طاقم دوستانه ومغفلانه سوزلر ایله
شیطان کبی انسانی الداتمق ایستر صاحب عقل سلیم وعالم حکیم
ایسه دشمن سوزینی یالکز ایشیدر حکیمانه جوابلر ایله حسن
صورتله دفع ایدر . یاخود منفعت خیریه منفهم اولورسه ایشی
صاغلم ومحکم اساسلره ربط وبنا ایدوب حقه توکلاً لازم کلن
ایشلرده سعی وغیرت ایلر .

کر تراقندی دهدآن زهردان
کر بتن لطفی کنندآن قهردان

مفاد بیت

اکر دشمن سکا شکر ویررسه اوزهردر بیله‌سن اکر تن
وبدنه برلطف ایدرسه اونیده قهر بیله‌سن. یعنی شیطان سکا
نفس اماره‌یه ملایم وخوش کورینن منهیاتدن برشی تزیین ایدر، سن
اوکا اویار واجرا ایلرایسك نتیجه‌ده کریوۀ پشیمانیده قالیرسین.
بونك کبی بعض شیاطین انس دخی انسانی اغفال واضلال ایدر
حاصلی شیطان ودشمن پرزیان اغفالاتنه قاپلمق بادی خسران
اولور .

وفق

امر «شاورهم» پیامبررا رسید
کرچه رأیی نیست رأیش راندید

مآل بیت

فخر کائنات علیه افضل التحیات افندمز حضرتلرینه
عقلاً ورأیاً برندید ومعادل اولمادیغی حالده من قبل الرحمان
«وشاورهم» امر جلیلی شرفنازل اوله‌رق مشورتله فرمان الهی
ایریشدی بوامر ربانی اوزرینه بعض مهامده استشارۀ رسالتپناهی
شرفوقوعبولور ایدی وبو امر مشاوره بعض امثالی خطابات
مخصوصه کبی علیه الصلوة والسلام افندمزك امت مسعوده‌لرینه
مشورت لزومنی تعلیم وتنبیه ایچوندر .

مشورت ادراك وهشیاری دهد
عقلها مر عقل را یاری دهد

معنای بیت

مشورت ادراك وعقل ویرر عقللر عقله یار اولور یعنی
عقول وافکار درجات ایله متفاوت اولدیغندن وعلوم وفنونك
اقسامنده متخصصلر بولنه‌رق معلومات وآراده تفاوت دخی
بدیدار وتلاحق وتصادم آرا وافکارك نتیجه اعتباریله فوائدی

درکار بولندیغندن مشاوره طریق اسلمی وامر ارشدی ارائه‌یه وسیلهٔ مشروعه‌در .

در ترازو جو رفیق زرشدست
نی ازانکه جوچوزرجوهرشدست

مفاد بیت

آلتونه ترازوده اربه رفیق اولدی بورفیقلك ایسه آرپه‌نك التون کبی جواهر اولماسندن دکلدر . بوبیتده شویله بر تنبیه حکیمانه واردرکه برانسان نقدر عاقل وزنکین اولسه مادونی کمسه‌لر ایله مشاوره‌دن اعراض وتکبر ایتمه‌ملیدر زیرا ترازوده زرودینار آرپه وچکردك ودرهم کبی ادوات ایله وزن اولنور التونك قیمتنه خلل کلمز بلکه آلتونك تعیین قیمتنه سبب اولور شاید نقصانی وار ایسه اکا کوره معامله ایدیلیر بونك کبی زنکین وفقیر رتبه‌لی ورتبه‌سزلرك بیننده استشاره یوزندن مقارنت زنکینك وقع وحیثیتنه خلل ویرمز بلکه مداولهٔ افکار ایله مناظره ومباحثه اوزرینه اموروده راست وصواب رونمون اولور .

وقف

سعی شکر نعمت قدرت بود
جبرتو انکار آن نعمت بود

مفاد بیت

انسانك سعی جناب حقك احسان بیوردیغی قدرت نعمتنك شکری‌در سنك جبرك یعنی چالشمایوب عطالت واهمال وتکاسلك ایسه موهبهٔ الهی اولان اوقدرت نعمتنك انکاریدر . بوبیت دخی حکیمانه‌درکه الله تعالی حضرتلرینك قوللرینه روحانی وجسمانی ویردیکی قوت و قدرتی دنیاده سعی ایله استحصال لوازم عبودیت وانسانیته صرف ایتمسی متحتم اولوب اولوجهله ایفای وظیفهٔ عبودیت ایدرسه شکران نعمت وایتمز ایسه کفران نعمت اولور بناءً علی ذلك انسان علمه کتابته صنعته زراعته علی قدر الاستطاعة والاستعداد سعی وهمت وغیرت ایتملیدرکه هم کندیسنه دنیا و عقباجه نفع وفائده استحصال ایدر وهمده ابناء جنسنه ومنفعت عمومیه‌یه خدمت ایلرده مسعود اولور .

شکر نعمت نعمتت افزون کند
کفر نعمت از کفت بیرون کند

مأل بیت

نعمته شکر باعث ازدیاد نعمتك اولور کفر نعمت ایسه

نائل اولدیغك نعمتك الندن چیقماسنه بادی اولور . یعنی چالشمایوب جناب حقك ویردیکی قوت و قدرتی ماخلق لهنه صرف ایتمامك نعمتی الدن کیدەرر انسان سعی ایدوب توکل ایتملیدر موفقیت خدادندر اما بغیر سعی توکل عطالتدر چونکه توکل خالقنی وکیل اتخاذ ایتمکدر برایشه سعی اولنمدقجه توکل عبثدر غیر مشروع وغیر معقولدر .

کل یومٍ هو فی شأنٍ بخوان

مر ورا بی کار وبی فعلی مدان

مآل بیت

جناب حق هر کون برامرده اولدیغنه دائر ـ کل یوم ـ آیت جلیلەسنی اوقوده دائما فعال اولان ذات کبریانك بی کار وبی فعل اولدیغنه ذاهب اولەرق وادی جهله صاپما. تفاسیر شریفەدە بیان اولندیغی اوزره جناب خلاق قادر مدبرك مخلوقات متنوعهٔ غیر معدودەسی همیشه احتیاجات طبیعەلرینی جناب حقدن سؤال وتمنی ایدرلر واول خالق لایزال هر آن برامر جلیل الشانده ارادهٔ کلیه ایله فرمان فرمادر مثلا رزق وعطا اماته واحیا عفو ومغفرت اعزاز وتذلیل تفریج وتسریر کبی افعال ایله آناً فآناً دائما ومتوالیاً تجلی ایدر آیت جلیلەدن مقتبس شو بیت مثنویدن

وقف

دخی استدلال اولنور که خلاق کائنات ومنعم کافهٔ مخلوقات کل یوم برشأن و امرده بولندیغی معلوم اولنجه هر وقت عجز واحتیاجده اولان عبادینك عطالتده قالمیوب دنیوی واخروی سعی ایله مشغول اولماسی عقلاً وشرعاً مقتضی وامر طبیعیدر.

چند خورشید کرم افروخته

تا که ابر وبحر جود آموخته

معنای بیت

اول خلاق عوالم نیجه نیجه شموس لطف وکرمنی ضیافشان ایتمشدر تا که بولوطلر ودکزلر جود وسخایی اوکرنمش اولدی. عاقل بصیره ستیر اولمادیغی اوزره کونش جود وعطاده سحاب ودریادن واسع اولمشدر که باقدرت ربانیه تنویری کرهٔ ارضه عمومیدر سحاب وبحرك ایسه منافعی مواقعنه کوره خصوصی اولوب غیر عمومیدر .

(بحر ایله قلب منور مؤمنه اشارت اولدیغی کبی قلب انورك تجلی الهی ایله وسعت معنویەسی بحروبردن وشمس قمردن اوسع وافضل وفیض وکرم فیاض کریم ایله شمس وقمر وسحاب وبحر کبی جود وسخا ایله متصف اولدیغنه تلمیح واردر.)

پرتو دانش زده بر خاك وطين
تا شده دانه پذيرنده زمين

مفاد بيت

خالق كائنات طوپراق وبالچق اوزرينه پرتو دانش اوردى تا كه دانه زمينك تربيه كرده‌سى محصول محفوظى اوله . يعنى خدا قورو طوپراق وبالچغه بر دانش و معرفت ويرديكه دانه وتخمى حسن قبول ايدرك درونده تربيه ايله بويوتدى ومحصول يتشديردى سنبله‌لرله كماله ايريشديردى شارح مثنوى صاحب روح البيان اسماعيل حقى حضرتلرى بو بيتده اصحاب حجابى ارشاد واردر زيرا اونلر زعم ايدرلر كه جماداتده حيات وحسيات اولماز حالبوكه بونلرك زعملرى فاسد ورأيلرى كاسددر بالجمله جمادات باقدرت ربانيه حيات وادراكدن خالى دكللردر بو حالى ارباب مكاشفه كشف ايتمشلر واجزاء عالمك حيات وشعورينه مطلع اولمشلردر ديدكدن صوكره اولبابده نصوص قرآنيه‌دن هر برشيئك بحمده تعالى تسبيحاتنه دائر بعض ايات جليله ايله تنوير بحث ايدر بو خصوصده علم نباتات اربابى دخى ازهار و نباتاتده حيات و حسيات و ازدواجات طبيعيه‌دن بحث ايتمشلردر .

وقف

خاك امين وهرچه دروى كاشتى
بى خيانت جنس آن برداشتى

مفهوم بيت

بيت آنف البيانده جناب حقك پرتو دانش صالديغى طوپراق امين اولوب ايچنه هرنه اكر ايسك انك جنسنى يوقارى طوتار يعنى بغداى آرپه و سائر حبوباتدن هرنه تخم ودانه زرع ايدر ايسك اول مزرعه‌سنك اكديكك دانه‌يى درونده حفظ ايدر وقتى كلنجه انبات وابراز ايدرك يوقارى قالديرر خيانت ايتمز امانت ايله متصفدر وبردانه‌يه سنبله ايله برچوق دانه‌لر ويرر برشاعر اديبك «چوق نعمتنك حقى وار اوستنده. آداب ايله باص پايينى ترابه» بيتى پك مناسبدر قالديكه خاكك صفت امانت وانباتله اتصافى جناب حقك فيض وتربيهٔ ربانيه‌سى سايه‌سنده‌در زيرا مربى ومنبت حقيقى فياض مطلق حضرتلريدر .

تا نشان حق نيارد نوبهار
خاك سرها را نكرده آشكار

مآل بيت

تا كه نوبهار نشان حق كتورمه‌دى خاك امانتدار كندنده

امانت ومستور اولان شيلرى اشكار ايتمه‌دى . بوبيت لطيفده
شويله اشارت واردركه قلب مؤمن دخى بطن ارض كبى ربيع
تجلى ظهور ايتمدكجه اسرار وحقايق اظهار ايده‌مز وآثار لطف
ومرحمت الهى جمله‌سندن اولان موسم ربيع وفصل بهار دخى
فصل خزان وزمستان نهايت بولمادقجه عرض ديدار لطافت
ايده‌مز .

آن جواديكه جمادى را بداد

اين خبرها وين امانت وين سداد

مفاد بيت

اول جواد معطى الله تعالى حضرتلرى دركه جماداته
بوخبرلرى بوامانت وسدادى ويردى . يعنى جناب فياض مطلق
جماداتدن اولان طوپراغى فيض دانشله موسم بهارك حلولندن
خبردار وآكاه وامانتدار ايله‌دى بوبيتده اشارت اولمق كركدركه
انسانه قوۀ ناطقه‌سى جهتيله باطناً و ظاهراً نعم والطاف الهيه‌يى
ادراك ومعرفت فرضدر وانسان بصيرك عين قلبى عالم ملكوتك
حقايقنى كشف ايلديكى كبى عين ظاهرى عالم ملكك بدايع
آثارينى نظر امعان ايله كورر غافل ومحجوب ايسه بومزيت
وادراكدن بعيد بولنور اللهم اجعلنا من ذوى البصائر .

وقف

صدهزاران بحروماهى در وجود

سجده آرد پيش آن اكرام وجود

مآل بيت

نيجه نيجه دكزلر ومليونلرجه بالقلركه ايجاد الهى ايله وجود
بولمشدر او اكرام وجود ربانى حضورنده جمله‌سى سجده
كتيررلر . يعنى كافۀ ابحار واسماك خلاق كائنات فياض موجودات
حضرتلرينه سرفرو وسجود ايدرلر .

چند باران عطا باران شده

تا بدان آن بحر درافشان شده

مضمون بيت

نيجه باران عطا مطر نافع اولمشدر حتى بيله‌سنكه باران
عطايه نائل اولان دريا درافشان اولدى . بعض شروحدن
استفاده اولنديغى اوزره بوبيتده اشارت واردركه هر نفع وفائده‌يى
حائز اولان شى عطاً الهى‌يه منسوبدر شوقدركه اسبابه وكسب
وسعيه مربوطدر بحرده‌كى اينجو دخى عطاى حقه فيض ربانى‌يه
مضاف ومنتسب اولان نيسان ياغمورنده حاصل اوليور وبحرك
درافشان اولمقله اتصافى ابحار مخصوصه‌سنده غواصلرك كسب

وسعیله چیقـاریلان صدفلری اعتباریله‌در وبو بیتده باران ایله فیض الهی‌یه وبحرایله دریای دله‌ده اشارت بیوریلیورکه بحردر افشـان اولدیغی کبی دریای قلبه دخی فیض الهی تعلق ایدنجه دررمعارف وحقایق ظهور ایدر وبالجمله کمالات فیض باری ایله اولوب شوقدرکه امور کسـبیه انسانك سعی وجدیله ظهور ایده‌جکندن ظاهراً انسانه اضافت ونسبتی طبیعیدر زیرا کسب وسعی مرتبه‌سی انسـانه تأثیر و ایجـاد و توفیق و عطا خدایه مخصوصدر .

این ثنا کفتن زمن ترك ثناست

کین دلیل هستی وهستی خطاست

مآل بیت

ابیات انفة البیـان ایله بو کفتهٔ ثنا بو عبـد عاجزدن ترك ثنادر. زیرا ذات کبریایی ثنا دلیل هستی یعنی وارلق نشـانه‌سیدر هستی ایسه خطادر. بوبیت لطیفك شرح وبیاننده شارح مثنوی صاحب روح البیان شویله دییورکه خلاق کائناتك قدرت بالغه ونعم غیر معدوده‌سـندن بعضیسیله وقوعبولان اثنیهٔ الهیه وارلغه دلیلدر حالبوکه وارلق خطادر نزد واجب الوجودده اظهـار وجود حدمز دکلدر وجناب حقی کماینبغی ثنـایه قوهٔ

وقف

محیطه‌مز یوقدر نعم الهیه‌یی عدواحصا ممکن اولمدیغندن حضرت فخرعالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری ذات کبریایی حقیله ثنادن اظهار عجز بیوردیلر .

باچنان قادر خدای کز عدم

صد چو عالم هست کرداند بدم

مفاد بیت

حقیله ثنادن عاجز اولدیغمز ذات کبریا اویله خدای قادردرکه بوعالم کبی یوز عالمی بردمده وارایدر. یعنی جنـاب رب العالمین حضرتلرینك ذات پاکنه وصفت جلیلهٔ قدرتنه غایت ونهایت یوقدرکه لایقیله وصف وثنا ممکن اوله شارح مشار الیه دییورکه عالمدن مراد دنیا ایسه انك حدی سماوات سبعدن تحت الثرایه قدردرکه جمله‌سی عالم کون وفساددر اکرمطلقا ذات حقه علم ونشان اولان موجودات ایسـه مجموع جسمانیات و روحانیاتی مشـتملدر عوالم کثیره‌در شـویله‌که دنیا او عوالمدن برعالمدر وبونده بر اشـارت واردرکه جسمانیات وروحانیـات عدمدن وجوده کلمشلردر اکرچه حقله قیاملری اعتباریله بقالری وار ایسه‌ده آیینه‌ده مرئی صورتك رائی ایله موقت بقاسی کبیدر زیرا آیینه‌ده محسوس اولان صورت وجود ظلی مقوله‌سیدر وجود حقیقی دکلدر ولکن بوموجود حادث موجود قدیمه نشانه‌در.

صد چو عالم در نظر پیدا کند
چونکه چشمت رابخود بینا کند

معنای بیت

خدا بو عالم کبی یوز عالم نظرده پیدا ایدر اکر سنك چشمنی کندینه بینا ایدرسه. یعنی خلاق کائنات انسانك قلب کوزینی آچوب بصیرتنی ذات وصفات ربانیه‌سنه واسماء جلیلهٔ الهیه‌سنه ناظر قیلارسه نیجه عوالم مشاهده‌سی میسر اولورکه اول عالملر بو عالم دنیادن اعظم واوسع وآلان موجود وابدع اولوب لکن کشف واطلاعه حجاب غفلت حائلدر بو حجابی جناب حق کیده‌رنجه انسانك بصیرتی منکشف اولورده عوالم کثیره نظرنده انکشاف ایدر ایمدی غافل ایله متیقظ بیننده‌کی فرق اعمی ایله بینا میانده‌کی فرق کیدر ایشته مجرد بصر چشم ظاهری من جهة الرؤیه محسوساته منحصر وعالم دنیایه ناظردر بصیرت اصحابنك عین قلبی ایسه رب العالمین حضرتلرینك قدرت فیاضانه‌سیله عالم ملکوتی وحقایق اشیایی‌ده رؤیته مقتدراولور اللهم نلنا بالمشاهدات .

کرجهان پیشت بزرك وبی نیست
پیش قدرت ذره‌ٔمی دانکه نیست

مضمون بیت

اکرچه بوجهان سنك پیشنده بیوك ودیپسزدر فقط پیش

وقف

قدرتده برذره بیلکه یوقدر. یعنی بودنیا پیش نظرده بیوك ونهایتسز کبی کورینور لکن قدرت ربانیه پیشنده برذره کیدرکه یوق حکمنده‌در شارح صاحب روح البیان بو بیتك شرحنده سؤال اولنورسه‌که بو اجرام علویه و اجسام سفلیه‌نك خلقتنی الله تعالی تعظیم ایتمشدر نته‌کم قرأن کریمك مواضع متعدده‌سنده مذکوردر پس بودنیا دخی قدرت عظیمه‌سنه دال ایکن نه وجهله ذره اعتبار اولنور وامام غزالی علیه الرحمه‌نك «لیس فی الامکان ابدع مما کان» کلامی دخی ذکر اولنان عظم قدرتی تأیید ایدر جواب بودرکه بوندن مراد فی الحقیقه عظم قدرتی بیاندر فقط وجود دنیا نقدر معظم اولسه ینه فوقنده اولان قدرت مطلقه‌یه کوره امر حقیردر زیرا دنیانك بزه اضافتله عظمی وقدرت حقه نسبتله حقارتی واردر دیبور فقیر دخی دیرمکه بودنیانك بزم نظرمز اوکنده بیوکلکی ظاهر وبوندن ابدع بر دنیانك عدم امکانی امر باهردر فقط بو عالمدن دها چوق بیوك اجرام وعوالم اهل هیئتجه‌ده مصدق ومتفق علیه اولدیغی جهتله بودنیا اول اجرام وعوالم عظیمه یانده پك کوچوك قالیر ونزد رب العالمینده ذره حکمنی آلیر حضرت ناظم مثنوی قدس سره العالی حضرتلرینك مقصد حکیمانه‌لری دخی بویله اولسه کرکدر والله اعلم بالصواب

فلسفی منکرشود درفکروظن
کوبرو سردا بر آن دیوارزن

مآل بیت

فیلسوف کندی فکر وزعمنجه منکر اولور اوکا سویله‌که کیت باشنی اودیواره اور. یعنی فیلسوف‌که محضا مادیات ایله مألوف ومعنویات وروحانیاتی منکر وغیرمعتقداولوب حیواناتده وجماداتده تسبیحات وادراکاتی انکاردن بشقه اولیأ اللهده روحانیات و کراماتی انکار ایدرلر بزده آنلره دیرزکه سزده‌کی عقول انجق مادیات ایله مشغول اوله‌رق محدود اولدیغندن من لم یذق لم یعرف فحواسنجه اونعمت معنویات وروحانیات لذتندن سزك محروم اولدیغکزه واونعمتك بابی سزه مسدود بولنمسنه کوره ارتق سزك ایچون اوجهت کریوه وجداردر باشکزی روحانیاته سد اولان اودیواره اوروکز مأمولدرکه متنبه ومتعقل اولورسکز.

الحذرای مؤمنان کان درشماست
درشما بس عالم بی منتهاست

مآل بیت

صاقنکز ای مؤمنلرکه اوآثار فیلسوفی سزده اوله‌بیلر زیرا سزده نهایتسز عالملر واردر. یعنی حسب البشریه قلوبکزده نیجه

وقف

عالم افکار بولنور شایداوفکر فیلسوفی‌یی سزده قبول ایدرسه‌کز حقکزده عقاب وخسرانه مؤدی اولور فلهذا روحانیاتی انکاردن غایتله حذر ایدیکزکه تنویر قلوب ایله دنیا وعقباده نائل نجات و سعادت اولاسکز.

جان بیمعنی درین تن بی غلاف
هست همچون تیغ چوبین درغلاف

مفاد بیت

بی‌معنی اولان جان تن ایچنده بی‌خلاف اوله‌رق غلافده‌کی تیغ چوبین کبیدر. یعنی سرمعرفت وحقیقته عارف وعالم معنایه واقف اولمیان روح انسانی جسد ایچنده تحته قلینج منزله‌سنده فائده‌سز دکرسزدر لکن پرمعنی اولان روح تیغ پولاد کبیدر. الحاصل معنی صورتدن افضل ولهذا مجرد الفاظ ایله وحسب ونسب ایله تفاخر منهیدر بوبیتده علما بالله‌ك ابدان وارواحلرینه لزوم احترام استدلال اولنیورکه موافق نفس الامردر.

رو بمعنی کوش ای صورت پرست
زانکه معنی برتن صورت پرست

مآل بیت

ای صورت پرست فیلسوف یوری معنایه چالش قولاق

طوت سوز دیکله زیرا که معنی صورت تنی اوزرینه پردر قناددر. یعنی ای ظاهربین آدم تحصیل معنایه وحقیقته سعی ایت اولسببدنکه معنی وحقیقت لفظ وصورته جناحدر قنادسز قوش پرواز ایده‌مز بی‌معنی اولان لفظ و بی‌حقیقت اولان صورت دخی اویله قنادسز قوش کبیدر ذوالجناحین اولمق ایچون چالش علوم نافعه و اعمال صالحه قنادلرینی جمع واحراز ایت بیلمش اول که شریعت طریقته و طریقت معرفته و معرفت حقیقته وسیله‌در .

همنشین اهل معنی باش تا
هم عطایابی وهم باشی فتی

مضمون بیت

اهل معنی ایله همنشین اول تا که هم عطا بولاسن هم فتی اولاسن. یعنی اهل‌حال وارباب معنی وحقیقتله هم‌بزم وهمنشین اولکه جناب واهب‌العطایادن هم عطا واحسان بولاسن همده فتوت صاحبی وجوانمرد اوله‌رق مرد خدا اوله‌سن . بو بیتده صحبت اهل معنی جناب حقدن نیل عطایه وفتوت وسخاوتله اتصافه وسیله اولدیغنه اشارت واردر فی‌الحقیقه مظهر تجلیات فیض ربانی‌اولان ارباب معرفت واهل معنی‌ایله هم مجلس اولمقله

وقف

دنیوی واخروی استفاده واستفاضه شبهه‌سزدر وانسان معارف وحقایقدن واموال و ارزاقدن نائل اولدیغی نعم الهیه‌یی ارباب استحقاق و استعداددن کتم ایتمیوب فتوت وکرم ایتملیدرکه اخلاق‌الله ایله تخلق جملهٔ جمیله‌سندندر .

مهر پاکان درمیان جان نشان
دل مده الا بمهر دلخوشان

معنای بیت

پاکلرك محبتنی میان جانه نصب ونشان ایت دل ویرمه الا دلخوشلرك مهر ومحبتنه کوکل ویر . یعنی ماسوادن قلبی پاك ومصفی اولان اهل‌اللهك محبتنی جانك اورته‌سنه نشان کبی نصب ایدوب محبة‌الله‌دن ذوقیاب و دلخوش اولان اولیانك مهرمحبتنه دل ویرکه کوکللری مظهرانوار تجلیات الهیه‌در واونلره محبت رسول‌الله و او وسیلهٔ جلیله ایله جناب حقه محبتدر .

هین غدای دل بده ازهمدلی
روبجو اقبال را از مقبلی

مضمون بیت

آکاه اول برهمدلدن دله غدا ویر، یوری برمقبلدن اقبال

جو اول . يعنى براهل دله مقـارن اولوب معرفت . حكمت.
حقيقت غدائريله روحه غدا وير و مقبول خدا اولان مقبل
حقيقى بى سعى ايله بولوب مصاحب ومتوجه اولەرق آنك وسا-
طتيله اقبال طلب ايله زيرا متوجه قبلۀ محبوب حقيقى اولان
اهل الله حضراتنك وجود ومقام مباركلرى محراب وجه حقدر
روح البيان صاحبى شارح مثنوى عليه رحمة البارى مصرع ثانيده
«رو» كلمەسى سـعى وكوشش معناسـنه اولمق كركدر وصوب
مقصوده ايصال ايدەجك سـعى امر الهى و پيغمبرى يه اطاعت
وامتثال وفرمودۀ مرشده انقياد وقلباً اجتهاد ايله ميسر اولور
ديورلر .

كوى نوميدى مرو اميد هاست
سوى تاريكى مرو خورشيد هاست

مفاد بيت

كوى نوميدى يه كتمه اميدلر واردر سوى تاريكى يه كتمه
كونشـلر واردر . يعنى سمت نا اميدى يه جانب يأس وفتوره
يورومه جناب حقدن اميد كسـلمز رجا قطع اولنماز حصول
آرزويه امكان واردر نا اميد اولەرق وادىٔ ظلمته كيتمه نورلر
كونشلر واردر زيراغروبى طلوع وليلى نهار تعقيب ايدر رحمت
الهيەدن قنوط وقطع اميد قرآن عظيم الشانده نهى بيورلمشدر.

در بحث قياس نفس

كار پاكانرا قياس از خود مكير
كرچه مانند در نوشتن شير وشير

معناى بيت

پاك اولانلرك كارينى كندى نفسـندن قياس طوتما كرچه
شير وشير شكل واملاده يكديكرك عينيدر. يعنى سوت معناسنه
اولان شير ارسلان معناسنەدەكلن شير كتابتده بربرينك نظيريدر
فقط معنالرى بشقه بشقەدر ايشـته بنى آدمده بشريت جهتيله
اولان مماثلتده دخى حقيقتده مماثلت لازم كلمز فلهذا ناپاكى پاكه
قياس جائز اولماز چونكه بينلرنده فرق بين واردركه پاك اولان
نفس وهوادن كچمش وناپاك اولان نفس امارەسنه محكوم وهوا-
سنه تابع اولمشدر شارح مشاراليه شويله ايضاح ايديوركه انسان
ملك وملكوتى جامعدر رسم حروفده وشكل كلمەده مشـابهت
ظاهرەيه نظر واعتبار اولنمديغى كبى رسم وشـكل اعضاده دخى
موافقت ومشـابهت صـوريەيه التفات اولنماز مثلا كوز وقاش
و سـائرەنك رسم وشـكلده مشابهتنه باقوب مغرور اولما زيرا
اولياده بشقه شى واردركه كوكل حاليدر ايمدى حال دله نظر
ايله كه آنده اشـتراك يوقدر و ذات وصـفات ظاهرەده اشتراك

باطنده معنی وحاله اشتراکی مستلزم اولمادیغی کبی امور تابعه‌ده دخی اشتراك بویله‌در لباس وکسوه‌ده نیجه مشترکلر واردرکه بری اهل قال دیکری اهل حالدر فلهذا اهل قال اولان اهل حال اولانه باقوب بو دخی بنم کبیدر دیمك خطادر زیرا مشابهت یالکز کسوه‌ده‌در حالده دکل فی‌الحقیقه انبیاء عظام واولیاء کرام احتیاجات بشریه‌ده سائرناس کبی مشترکلردر انجق حالات قلبیه‌ده فرق عظیم واردر .

جمله عالم زین سبب کمراه شد
کم کسی زابدال حق آکاه شد

مضمون بیت

جمله عالم بوسببدن کمراه اولدی آز کمسه ابدال حقدن آکاه اولدی . یعنی اکثر انسان قیاس نفس سببیله ضلالتده قالدیلر انجق نادر اوله‌رق بعض انسان اهل‌اللهدن آکاه اولدیلرکه آنلر قیاس نفس طریقنه کتمیوب حقایقی مطالعه‌یه موفق اولانلردر روح‌البیان صاحبی شارح مشارالیه دیورکه قیاس نفس معرفته حائلدر وقیاس نفسه باعث اولان حجاب بشریتدر وجائزدرکه قلت عدمدن کنایه اوله زیرا اهل اللهه مطلع اولان ینه اهل اللهدر .

همسری با انبیا برداشتند
اولیارا همچو خود پنداشتند

معنای بیت

انبیا ایله همسرلك قالدیردیلر اولیایی کندیلری کبی زعم ایتدیلر. یعنی انبیاء عظامك عصرلرنده انسانلر حسب‌الجهاله برابرلك ادعا ایتدیلر و اول واخر ظاهرده اهل‌اللهی دخی کندیلری کبی ظن ایدوب قیاس نفس ایله ضلالته دوشدولر شارح مشارالیه دیورکه الحاصل اقوام ماضیه کندیلریله انبیا و اولیا آراسنده فرق کثیر وتفاوت عظیم وار ایکن جهالتلرندن قیاس نفس ایدوب برابرلکه ذاهب ونبوت ایله ولایتی سلب ایتمك طریقنه سالك اولدیلر مع‌هذا انبیا و اولیا ایله بینلرنده باطنده دکل بلکه ظاهرده بیله همسرلك یوق ایدی .

این ندانستند ایشان از عمی
هست فرقی درمیان بی منتهی

مضمون بیت

اهل انکار بوفرقی عمای جهل ایله بیله‌مدیلرکه میانده نهایتسز فرق واردر. یعنی انبیاء عظام واولیاء کرام ایله اهل قیاس

وانكار ميانندهاولان فرق عظيمى اول منكرلر جهالتلرى سببيله ادراك ايده مزلرايدى زيرا احوال معنويه جهل ايله بيلنمز انجق عرفان ايله ادراك وعين بصيرتله مشاهده اولنور .

اين خورد زآيد همه بخل وحسد
آن خورد كرد دهمه نور احد

معناى بيت

بو اكل ايدر يديكندن هب بخل وحسد كلير او برى طعام ايدر هپ نور احد اولور. يعنى فاسق بركمسهنك اكل وشربندن بخل وحسد وامثالى اوصاف نفسانيه حاصل اولور وصلحاى امتدن و ارباب تقوادن اولان ذاتك اكل و شربندن عشق ومحبت ومحمدت وسائر اوصاف حسنۀ روحانيه تحصل ايدر چونكه برنجيده حكم طبيعت غلبه ايتمش اولديغندن موادغدائيه جهت نفسانيهيه قوت ويرر وبونك كنديسنه ضررى اولهجغى كبى غيره دخى مضرتى اولور چونكه شرى متعديدر ايكنجينك ايسه كنديسنه خيرى اولهجغى كبى ابناء جنسنهده خيرى دوقنور .

هر دو صورت كر بهم ماند رواست
آب شور و آب شيرين را صفاست

مآل بيت

هرايكى صورت كرچه بربرينه بكزهسه روادر . زيرا

وقف

آجى وطاتلى صودن هر برنده صفا واردر . يعنى ايكيسيده صافى وظاهراً براق كورونور . ايشته يكديكره كورونوشده تماميله مشابهدر . لكن شرب ونوشده لذتجه عظيم فرق وتضاد واردركه بريسى عذب ولذيذ وديكرى تلخ وردیدر .

هر دو كون آهو كياخور دند وآب
زين يكى سركين شد زآن مشك ناب

مفاد بيت

هرايكى نوع آهو اوت يدى و صو ايچديلر . برندن تزك اوبرندن مسك خالص اولدى . يعنى ايكيسيده آهو اولمقده واكل وشربده ومأكول ومشروبده مشتركدر. لكن آنلردن ظهور ايدن آثارده تضاد واردركه يكديكرى تماميله تفريق ايدر . نتهكم قوۀ ناطقه انسانى سائر حيواناتدن تميز ايدر . شارح مشاراليه ديبوركه بوبيتده اخلاص ونفاقه اشارت واردر چونكه بعض اعمال واردركه اخلاصه مقارن اولمغله بال آريسنك طيب ولذتلى ازهاردن ويرديكى طاتلى بال كبيدر و بعض اعمال نفاقدن نشئت ايتمكله ينه بال آريسنك آجى نباتاتدن جمع ايتديكى آجى بال كبيدر .

هر دونی خوردند ازیك آبخور
آن یکی خالی و آن پر از شکر

مآل بیت

هر ایکی قامش بر آبخوردن صو ایله تربیه اولدیلر . بری خالی واو بری شکر ایله مالی اولدی. یعنی شکر قامشندن ماعدا اکا مشابه بر طاقم قامشلر دخی شکر قامشنك حاصل اولدیغی صوده یتشدیلر . لکن هر بری استعدادلرینه کوره ظهوره کلدی . شکر قامشی پرشکر اولدی . عالمه لذتبخش اولیور . ماعداسی او خاصه‌دن خالی قالدی. حالبوکه صورتلرنده مشابهت واردر . فقط شکر قامشنك خاصیتی دیکرلرنده مفقوددر .

هر دو کون زنبور خوردند از محل
لیك شد زین نیش وزآن دیکر عسل

معنای بیت

هر ایکی نوع آری بر محلدن یدیلر . لکن بر نوعندن دیکن و دیکرندن بال حاصل اولدی . یعنی ایکی نوع آری ازهار وفواکه ونباتاتدن مص ایله یدکلری حالده اینجه صاری آریدن زهرلی دیکن وبال آریسندن عسل حاصل اولور . بینلرنده‌کی

وقف

فرق هرکسجه معلومدر . وعسل ویرمین زهرلی زنبورخر حشراتدن اولمغله اولدورلمسنده اوچ حسنات اولدیغنه دائر حدیث شریف مرویدر. البته مضرك قتلی مشروعدر. زنبور عسله کلنجه اتلافی مکروهدر. مکرکه جلب منفعت ایچون اوله زیرا فقها حیواناتك قتلی جلب منفعت و یادفع مضرت ایچون جائز اولدیغنی استنباط وافاده ایتمشلردر. فلهذا ایپك قوردونك قوزه‌سنی کونشه قویوب بوصورتله تلفی قرین جواز اولمشدر. شارح مشارالیه بو بیتده اشارت واردرکه علوم ومعارف نسبت واحده‌در انکه علمای عاملینك بال آریسی کبی اغزلرندن مواعظ وعلوم ومعارف جاری اولورده خلق استفاده واستفاضه ایدر وعامل اولمیان علما دیکر آریلر کبی فائده‌لری یوقدر دییور .

صد هزاران این چنین اشباه بین
فرقشان هفتاد ساله راه بین

مضمون بیت

بو ذکر اولنانلر کبی یوز بیکلرجه اشباه ونظائری مشاهده ایت آرالرنده‌کی فرقلرینی یتمش ییللق قدر یول کور. یعنی ابیات آنفة البیانده مذکور بعض امثال میانده برچوق فرق اولدیغی کبی دنیاده ظاهراً دها بر چوق مشابهلر ومماثللرك حقیقتده

فرقلری کثیردر ازجمله قرآن کریمده بیان بیورلدیغی اوزره کرهٔ ارضده نیجه قطعات کثیرهٔ متجاوره واردر، اکرچه بونلرك جمله‌سی ارضدر جنسیت واتصالده مشترکدر فقط هر قطعه‌نك اوصاف وخواصی و منافع و فوائدی بربرندن فرقلیدر بعضی قطعهٔ اراضی منبت ومثمر وبعضی سنکستان وغیرمثمر وبعضی اراضی انواع معادن نافعه‌یی مشتمل وبعضیسی غیر مشتملدر .

سحررابامعجزه کرده قیاس
هردورا مکرپندارد اساس

معنای بیت

سحری اهل انکار معجزه‌یه قیاس ایتدی هر ایکیسنه اساس مکروحیله ظن ایلدی. حالبوکه قیاس مع‌الفارق وباطلدر زیرا سحر تصنیع ایله معجزه ایسه محضا تقدیر ایله‌در شارح مشارالیه دییورکه فرعون لئیم موسای کلیم علیه‌السلام ایله معارضه صددنده اولدقده حضرت موسادن موعد طلب ایتدی و الحال معجزه مجرد قدرت حقله قائم اولمغله انك ایچون وقت مخصوص یوق ایدی زیرا قدرت الهیه‌نك وقت مخصوصی اولمایوب بلکه تعلق قدرت صمدانیه ایله ظهور معجزه‌نك عند ربانیده وقت‌معینی وارایدی ایمدی اهل‌انکارك انبیا ومعجزاتی

وقف

حقنده زعم و حاللری بویله اولنجه اولیا و کراماتی حقلرنده حاللری دخی بوکا قیاس اولنورکه کرامتی انکار معجزه‌نك انکارینی مستلزمدر زیرا ایکیسیده اصل واحددندر واولیانك کرامتی تابع اولدقلری نبی محترمه معجزه‌در .

ساحران موسی از استیزه‌را
برکرفته چون عصای‌اوعصا

مدلول بیت

موسی علیه‌السلام ایله عناد ومعارضه‌لرندنناشی سحربازان اللرنده عصای موسی کبی عصا طوتمشلر ایدی . یعنی پیغمبر مشارالیهه مقابله ایچون اللرینه عصا آلمشلر وکندیلرینی اکا قیاس ایتمشلردر شارح مشارالیهك بیان أیلدیکی اوزره اولزمانلرده ناسك سحر ایله توغلی جهتیله حضرت موسی معجزه اوله‌رق عصا ایله ارسال بیورلدی وزمان ابراهیم علیه‌السلامده نجوم وزمان عیسی علیه‌السلامده طبابت وخاتم‌الانبیاعلیه افضل‌التحایا افندمزك زمان‌سعادتلرنده فصاحت وبلاغت غالب ایدی حاصلی هربری ایجاب حاله واقتضای عصره کوره معجزه ایله ارسال بیورلمشدر .

زین عصاتا این عصا فرقیست ژرف
زین عمل تا آن عمل راهی شکرف

مآل بیت

بوعصای ساحراندن بوعصای موسایه قدر بیوك فرق موجود ایدی ساحرلرك فعل قصدیلرندن جناب موسانك فعل معجزه‌سنه قدر بیوك بریول وارایدی. یعنی حضرت موسانك عصاسی قدرت ربانیه‌یه مستند ومنسوب وسحربازانك عصالری اوقدرت ومنسوبیتدن محروم ایدی عصای موسی من قبل الرحمن مأمور وساحرانك عصالری فرعون طرفندن اولوب قدرت حقدن مهجور ایدی حتی عصای جناب موسی برمنطوق آیت جلیله ثعبان صورت اوله‌رق آنلرك عصالرینی ابطال ایتدی ساحرلرك کاری نفسانی وشیطانی وجناب موسانك ایشی روحانی ورحمانی ایدی انبیاء عظام علیهم السلام عزیز و منتقم وامثالی اسمأ الهیه‌یه مظهریتله بتوفیقه تعالی غلبهٔ اعدایه موفق اولمشلردر ومشار الیهم الزام مکذبین ایتدکلری کبی ورثهٔ انبیا اولان اولیأ کرام دخی منکرینه غلبه ایدرلر وکرامت علیا قوای نفسانیه اثارینی ازاله ایتمکدر .

وقف

آن منافق باموافق درنماز
ازپی استیزه آیدنی نیاز

مفاد بیت

اول منافق موافق ایله نمازه جدال ایچون کلیر نیاز ایچون کلمز . یعنی معلومدرکه نماز جناب حقه عبادات ومناجات ونیازدر منافقك ایسه نماز قیلمسی و مسجده کلمه‌سی مخلص موافقك حال وشانی کبی اولمایوب مجرد ظاهرده مخلصه تقلیددر نیت خالصه یوقدر زیرا منافق ظاهرده ایمان ایدوب باطنده واعتقادنده کفری اضمار ایدندر موافق ایسه ظاهری وباطنی مطابق وقول واعتقادی ایله مؤمن مخلصدر روح البیان صاحبی شارح مثنوی بوبابده تفصیلات ویریور .

درنماز وروزه وحج وزکات
بامنافق مؤمنان دربرد ومات

مآل بیت

نماز واوروج وحج وزکات کبی فرائض اسلامیه‌ده مؤمنلر منافق ایله برد و مات‌ده‌در . یعنی بو امور شرعیه‌ده مؤمنلر غلبه‌ده و منافقلر مغلوبیتده بولنورلر برد فارسی اولوب برقاچ

معنایه کلور انجق بو بیتده غلبه معناسنه‌درکه دست برد یعنی
یدغالب دیمك اولور مات شطرنج اصطلاحندن اوله‌رق مغلوبیت
دیمکدر شارح مشارالیه بوبیت شرحنده دییورکه ارباب انکار
وغفلت وحجاب ایله اصحاب اقرار ویقظه وکشفك حاللری دخی
بوکا قیاس اولنه .

مؤمنانرا برد باشد عاقبت
برمنافق مات اندر آخرت

مفاد بیت

مؤمنلر عاقبت منافق اوزرینه غالب اولور اویله منافقکه
اخرتده مغلوبیتی مقرردر. یعنی مؤمن مخلص ایله منافق مرائی
هرنقدر صفات بشریه و اعمال اسلامیه‌ده ظاهراً مشترکلر
ایسه‌ده حقیقةً بینلرنده فرق عظیم واردر چونکه منافقك
اعمال اسلامیه‌سی مؤمن مخلصك اعمالی کبی غرض صحیح وخلوص
نیته مقارن ومستند دکلدر اللهم ثبت قلوبنا علی طاعتك بالاخلاص.

مؤمنش خواند جانش خوش شود
ورمنافق کویی پرآتش شود

مضمون بیت

مؤمنه. مؤمن دینورسه روحی خوش اولور واکر منافق

دیرایسك پرآتش اولور . شارح مشارالیه بو بیتك شرحنده‌کی
بیاناتك بعض مندرجاتنده مؤمن مخلصه منافق دینسه اکر
نقصان اهلی ایسه منقبض اولور. واکر کمال اهلی ایسه منبسط
بولنور انك ایچون دیمشلردرکه اهل حجاب اولان مؤمنلر
کندیلرینی غیبت ایدن کمسنه‌دن مغبرومتأذی اولورلر اهل شهود
اولان ذواتك حالی ایسه بویله دکلدر یعنی اهل مکاشفه جمیع
عیوبك کیمی بالفعل وکیمی بالقوه کندیلرنده موجود اولدیغنی
مشاهده ایدرلر ولکن بوصفوت جمیع اسمانك حقایقی ایله
متحقق وجمله اخلاق الهیه ایله متخلق اولدقدن صوکرادر
واهل کمالك بالفعل کمالی عیوبك وجودینی منافی دکلدر زیرا
اسم جامع یوزندن اضدادی جمع ایتمشدر الحاصل اوصاف
متضاده بالقوه اهل کمالده موجوددر شاید بعض ارباب کمالی
بد بروصف ایله وصف وبرعار وعیب اوله‌جق نسنه‌یه نسبت
ایتسه‌لر متأذی اولماز .

نام اومحبوب ازذات ویست
نام این مبغوض ازآفات ویست

مآل بیت

مؤمنك نامی کندی ذاتندن محبوبدر منافقك نامی کندی
افاتی یوزندن مبغوضدر. شارح مشارالیهك بوبیته دائر شرحی

مندرجاتنده مبغوض اولان کمسه‌نك سبب بغض و نفرتی عارضی اولوب صوکرا مقام سعادته قدم بصارسه محبوب و مرغوب اولور چونکه عارضی اولان نسنه ذاتی اولانه معارضه ایتمز محبوب ازلی اولان محبوب ابدیدر و اکر سبب بغض اولان نسنه ذاتی ایسه یعنی شقاوت اصلیه‌نك اثری ایسه متغیر اولماز دیبور الهی عندك ام الکتاب ارحمنا بفضلك یاوهاب .

زشتیٔ آن نام بداز حرف نیست

تلخیٔ آن آب بحرازظرف نیست

معنای بیت

اوبدنام اولان منافق اسمنك بدلکی حرفدن دکلدر او آب بحرك اجیلغی ظرفدن دکلدر . یعنی منافق اسمنك چرکنلکی مرکب اولدیغی حروفدن اولمیوب معناسندندرکه فطرت اصلیه مقتضاسیله نفسنك خباثتندندر کذلك مؤمن نامنك کوزللکی حروفندن اولمیوب معناسندن وحقیقتندندرکه فطرت اصلیه‌سنده نفسنك طیب ولطیف اولماسندندر نته‌کم آب دریانك آجیلغی ظرفندن دکل بلکه بحر مالحك ذاتندن وحقیقتندندر .

وقف

زرقلب وزرنیکو درعیار

بی محك هرکز نداند اعتبار

مآل بیت

قلب آلتون ایله خالص آلتون عیار وخالصیتده هیچ بر وقت محکسز اعتبار طوتماز یعنی عیاری صحیح ویاقا سدآلتون یالکز نظر وعقل ایله بیلانمز بلکه محك طاشیله حك وتجربه لازمدر هرشیده نظر وفراست تأثیر ایتمز .

هرکرا درجان خدا بنهد محك

هریقین راباز داند اوزشك

هر بر کمسه‌نك که روحنه خدای متعال حضرتلری محك قویدی ایسه اول کمسه هر یقینی شکدن آیروب بیلیر . یعنی حضرت خالقك نور فراست ویقین احسان بیورر قوللری نظر صحیح وکشف صریح ایله تشخیص ایدر بونده اشارت واردرکه محك صوری ایله محسوسات تمییز اولندیغی کبی محك معنوی ایله‌ده معقولات تشخیص اولنور شارح مشارالیه دیبورکه محسوساتده تفاوت اولدیغی کبی معقولاتده دخی تفاوت واردر ومعقولاتده‌کی تفاوتی تمییز ایچون محك علم ضروری وعلم کشفیدرکه اهل اللهك

صفتيدر والا نجه شك اهلى واردركه يقين ديه‌رك ادعا ايدر زيرا علم ضروريسى ويا كشفيسى يوقدر .

احتما اصل دوا آمد يقين
احتما كن قوت جانت ببين

معناى بيت

حميه دوالرك اصل واساسى اولديغى مرتبهٔ يقينده معلومدر حميه ايتده جانك قوتنى مشاهده ايت . بوبيتده احتما رأس دوا معناسنى مبين حديث شريفه اشارت اولديغى كبى عقل وفكر ونطقده انديشه‌دن وخواطر و مقالات غير مشروعه‌دن حميه لزومنه‌ده تلميح واردر زيرا حضرت ناظم مصراع ثانيده « قوت جانت » ديدى « قوت جسمت » تعبيرايتمه‌دى وجسمانى وروحانى مادى ومعنوى احتمانك روح وجسمه فائده‌سى مجرب ومحقق واساساً جان وروحك قوتندن جسم وبدن انسان اكتساب قوت ايده‌جكى طباً دخى مصدقدر .

اين جهان خود حبس جانهاى شماست
هين رويد آن سوكه صحراى شماست

مفاد بيت

بوجهان سزك روحلريكزه محبسدر آكاه اولكز يورويكز

اول جانبه‌كه سزك صحرا كزدر . يعنى بودنياى فانى ايچنده بدن روحه وبو جهان دخى اول بدنه كويا قفسدر فلهذا بوعالم ملكدن عالم ملكوته طوغرو سير ايتمليدركه ارواحه اوراسى اوسع برجولانكاهدر بوسير روحانى ايچون بوعالم دنياده كسب كمال ايدوب بالاختيار سعى ايتمليدر يوقسه بالاضطرار موت ايله عالم عقبايه كتمك شان انسانه ياقشماز صفت وحيثيت خواص بودركه روح سلطانى بدندن قبل الافتراق فنايه وصولى ميسر اولور فنايه وصولك معناى حقيقيسى ايسه آتيده مسطور «پيش هستى اوبايد نيست بود» بيتى شرحنده ايضاح اولنمشدر .

اين جهان محدود وآن خود بى حدست
نقش وصورت پيش آن معنى سدست

مفاد بيت

بوجهان محدود واوجهان بى‌حددر نقش صورت اومعنانك اوكنده سددر . يعنى بودنيا محدود واوبرجهان غير محدود وبو دنيانك نقش وصورتى عالم ملكوت اولان آخرتك معناسى وحقيقتى پيشنده سد حائل وحجاب حاجزدر روح البيان صاحبى شارح مثنوى ديوركه كذلك انسانك جسمى دخى محدود و محاطدر لكن صاحب كمال و اهل حال اولان انسان

قلبنك وسعتی بی‌نهایتدر زیرا نظرکاه الهیدر و نظر حقه نهایت اولمادیغی کبی نظرکاهنه‌ده نهایت اولماز کرچه قلب انسان صنوبری الشکل بر مضغه اولدیغی جهتله محدود ایسه‌ده روح جهتیله عالم ملکوتدن اوله‌رق غیر محدود وغیر محاطدر ونقش وصورت دنیانك عالم ملکوته سد وپرده اولدیغی محسوساته منحصر اولان چشم ظاهر بین اهلنه کوره‌در اهل بصیرته کوره دکلدر زیرا جناب فیاض مطلق حضرتلرینك دیله‌دیکی قولنك قلبندن حجاب غفلتی رفع ایتمسیله بصیرتی آچیلنجه عالم ملکوت منکشف اولور » اولسه مکشوف دیده‌دن پرده . کورونور نور قدیم هر پرده .

نقش باشد پیش نقاش وقلم

عاجز وبسته چو کودك در شکم

معنای بیت

نقاش وقلمی اوکنده نقش چوجوغك بطن مادرده عاجز وبسته اولدیغی کبی عاجز وبسته‌در. یعنی جناب حق انسانلری بر منطوق قرآن کریم دها ارحام امهاتده ایکن ایسته‌دیکی وجهله نقش وتصویر ایلدیکی وانسان اوله‌جق بر جنین بطن مادرده عاجز ومجبور بولندیغی کبی نقش دخی نقاش وقلمی پیشنده

وقف

اویله‌جه عاجز ومجبور اولوب نقوشك تشکل و ظهوری آلت واسطه‌سیله نقاش النده‌در بو حکمت جلیله‌یه مبنی اسبابه تعلق ایدن کافهٔ وقوعات و حادثات و مصنوعات جناب مسبب الاسبابه مستند اولوب مجرد اسبابه نظر وارتباط سالب حضور قلب اولمقله برابر بر نوع شرکدن غیر خالیدر. فقط اسبابی دانش ایله برابر قطع اضافات ایله مسببه ارتباطده حضور جنان توحید حقیقی واردر .

دست نی تا دست جنباند بدفع

نطق نی تا دم زند در ضر ونفع

مدلول بیت

هیچ بر صاحب دست یوقدر تا که دفع مضرت ایچون ال اویناده هیچ بر نطق یوقدر ضر ونفعده دم اورا . یعنی انسان عاجزدر بر مکروهی دفع ایچون اویناده‌جغی ال تأثیر الهی‌یه مقارن اولماز ایسه دفع مکروه ایده‌مز جمله خلق دست قدرتده‌در وحقیقتده ضار ونافع خدادر نطق انسان دخی تأثیر حق ایله مفیددر زیرا نطق وتکلم انطاق ربانی ایله‌در حاصلی سمع وبصر بطش ونطق بشردن ظهور ایدر ایسه‌ده تأثیر واقدار الهی‌یه مستنددر .

توز قرأن باز خوان تفسیر بیت
کفت ایزد مار میت اذ رمیت

مآل بیت

ای طالب معرفت بوندن اولکی بیتك تفسیرینی قرأن کریمدن اوقویوب بیلمش اول‌که جناب حق رسول مجتبای حضرت محمد علیه الصلوة والسلامه حبیبم بدر وحنین غزالرنده اعدایه‌رمی ایتدیکك وقتده سن رمی ایتمدك ولکن ربك رمی ایتدی. یعنی ظاهرده سندن صادر اولدی تشخص سنده ایدی لکن نم‌هو‌یتمله وتأثیروتقدیرمله تأثیرونفوذ بولدی‌بیورمشدر. ایمدی انسان بو فرمان‌الهی‌یه کوره رمی‌ایدن حقدر دیدیکنده صادق اولدیغی کبی رمی ایدن رسول اللّه‌در دیمه‌سی دخی صادق وصوابدر زیرا افعال بشرده مؤثر حقیقی خدادر شوقدرکه عبدك فعلیله ظهور ایدییور ایشته ظاهر بین اولان واسطه‌یه نظر ایدر وحقیقت بین اولان مؤثر ومحرکه امعان ایلر .

کر بپرانیم تیر آن نی زماست
ماکمان وتیراندازش خداست

معنای بیت

اکر بز اوق انداخت ایتسك اوبزدن دکلدر بز کمان کبی‌یز

وقف

تیراندازی خدادر. یعنی عبد کمان ویای کبی برآلت‌مثابه‌سنده‌در مثلا اوق آتمقده و صنایع سائره‌ده بشر آلت حکمنده‌در محرك وصانع حقیقی ومؤثر اصلی خدادر . واقعا هر اموردە سببه دخی عطف انظار و اعتبار اولنور لکن جمیع اشیاده تأثیر جناب حقدندر و عبدك کسب و اختیاری سببیله فعلی خیر ایسه اجر وثواب ایله معامله وشر ایسه جزا وعقاب ایله مؤاخذه اولنه‌جغی بی ریب وکماندر . شارح مشارالیه دیورکه بوبیتده قلبه وقلبك توجهنه اشارت واردر زیرا قلب توجهه آلتدر همت وتوجهی اوق انداختی کبیدر ومؤثرحقیقی جناب حقدر .

حس دنیا نردبان این جهان
حس دینی نردبان آسمان

مدلول بیت

حس دنیا بوجهانك نردبانیدر حس دینی آسمانك نردبانیدر «یعنی ادراك صوری وظاهری مقاصد دنیایه وسیلهٔ وصولدر حس دینی و معنوی ایسه مقاصد آسمانی ولاهوتی حصولنه وسیله‌درکه معارف الهیه‌در کرك حس ظاهری و کرك ادراك باطنی صحت و سلامتی حائز اولمادقجه مقصده وصول میسر

اولەمیەجغندن و مقصودە وجە توسلدە عجز وجهل دركار
اولدیغندن حضرت مولانا قدس سرە الاعلی انسان ایچون اصلاح
وجود و اكتساب قوت وتحصیل كمال ومعرفت یولنی تعریفاً
بیت آتی‌یی ایراد بیوریور .

صحت این حس بجویید از طبیب

صحت آن حس بجویید از حبیب

معنای بیت

بوحس دنیانك صحتنی طبیبدن طلب وتحری ایدیكز اوحس
دینك صحتنی حبیبدن آرایكز. یعنی حس دنیا كه وجود انسانك
صحت وسلامتیله اولور و بوصحت وسلامتی عندالایجاب طبیب
جسمانیدن آراماق لازمكلیر زیرا طبیب حاذق جسمانی تداوی
ایله باذنه تعالی صحت و عافیت وجودە و اعتدال طبع ومزاجه
وسلامت قوای ظاهرەیه سبب اولور . وحس دینی كه سلامت
قوای ظاهرە ایله برابر صلاح قوای باطنه ایله حصول بولور
بوخصوصی حبیب الهی حكیم ربانی اولان طبیب روحانیدن طلب
وتحری اقتضا ایدر زیرا مداوات معنویه و طریقت روحانیه
ایله تهذیب اخلاق وتصفیهٔ قلب حاصل واولوجهله قوای باطنه
وروحانیه مرتبهٔ صلاح وسلامته واصل اولور شارح مشارالیهك

وقف

بوبیت مثنوی شرحی مندرجاتندن ملخصاً بیان اولنور كه حبیب
اساساً جناب خدادر وتبعاً فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم
افندمزدر وشرف اضافتله ورثهٔ رسالتپناهیلری اولان اولیاء
كرام ایله علماء عاملین وكملیندن هربرینه بالوراثه حبیب اطلاق
اولنور ورتبهٔ كمال انسانك جامعیتی واردر كه ظاهر وباطن اسرارینه
مظهر وعلویات وسفلیات كندیسنه مسخردر وطبیب وحبیبك
كثرتی رحمتدر وعلماء ظاهر طبیب جسمانی كبی دینك ظاهرینه
خدمت ایدرلر وعلماء باطن حضراتنك مادی ومعنوی ظاهری
وباطنی خدمات وهمماتی احادیث قدسیه وآثار نبویه ایله ثابتدر
وكتب اسلامیەدە بوبحثه متعلق بیانات وایضاحات مندرجدر .

نور هر دو چشم نتوان فرق كرد

چونكه در نورش نظر انداخت مرد

مآل بیت

انسان نور دو چشمندن نظر انداخت ایتدكدە هرایكی
چشمنك نورینی فرق ایتمك اقتدارینه امكان یوقدر . یعنی
ظاهردە ایكی كوزك هر برینه جناب حق نور بصر ویرمشدر
لكن حقیقتده هر ایكی چشم بشقه بشقه رؤیت ایتمیوب عین
مشاهده ایله مجبولدر كه بر كورور نفس الامردە ایكی كوزك

نوری نور واحددر ارباب حقیقت نظرلرنده ایکی چشمك
نوری وحدت ایله متصفدر شارح مثنوی صاحب روح البیان
بوبیتك شرحنده بونده رمز واردرکه دنیا واخرت صورتا
مختلفلر ومعناً متحدلردر لیل و نهار کبی. پس مکاشف عندنده
دنیاده آخرته نظر اولنور صول کوز ایله صاغ کوزك متعلقنه
التفات اولندیغی کبی و دیمشلردرکه دنیا مثال عقبا ومزرعهٔ
آخرتدر پس اهل الله دنیاده جنتده‌در لکن عقل قاصر ایله
ادراکی ممکن دکلدر بلکه مکاشفهٔ صحیحه‌یه موقوفدر دییور .

ده چراغ ار حاضر آید درمکان
هریکی باشد بصورت غیر آن

مدلول بیت

اکر اون عدد چراغ برمکانده حاضر کلمش اولسه هربری
صورتده اوبردیکرك غیریدر. یعنی مثلا اون عدد موم براوطه‌ده
یاقلسه وجود ظاهریلریله هربری بشقه بشقه‌در اشکال وعددلرینه نظراً طبیعی متعدد وغیر متحد مشاهده اولنور .

وقف

فرق نتوان کرد نور هر یکی
چون بنورش روی آری بی شکی

مفهوم بیت

اول اون عدد چراغك نورینه اولوقتکه یوزینی کتیررسن
بی شك هربرینك نورنی فرق اقتداری اولماز. یعنی جمله‌سنك
نوری نظر بصیرده یك نور کورینور روح البیان صاحبی شارح
مثنوی علیه رحمة البارینك بوبیت شرحی مندرجاتنك خلاصه‌سی
جمله هویات هویت الهیه‌ده داخل و عموم انوار نور الهیده
مستتردر زیرا قرآن کریمده الله تعالی سموات وارضك نوریدر
بیوریلیور انسانه یالکز بصر ظاهری کفایت ایتمز بلکه عین
بصیرتده لازمدر تاکه بصرله محسوساتی احساس و بصیرتله
حقایقی ادراك ایلیه دییور .

کر تو صد سیب وصد آبی بشمری
صد نماند یك شود چون بفشری

مأل بیت

اکر سن یوز عدد المایی شمارو تعداد ایدوب بونلری
چونکه تعصیر یعنی صیقه‌سن برماده اولورده یوز عدد قالماز .
کثرت عددیه واعتباریه مشهود اولمیوب مفقود اولور .

آنچه شیرینست اوشد ناردانك
وانکه پوسیده ست نبود غیر بانك

مدلول بیت

اول میوه‌که شیریندر اوناردانك اولدی واۋلکه چورو مشدر بانکدن غیری اولمادی یعنی اول المایا آیوا که صاغلام وطاتایدر ناردنك شروبی یاپیله‌رق انتفاع اولنور واو میوه‌که چورومش وآجیمش اولمقله برابر ایچی قوف اولمش واوردقجه اوندن بانك وصداددن غیری برحال قالمامش اولور اصلا انتفاع اولنماز هکذا ارواح طیبه اصحابی دخی شیرین میوه‌لر کبیدرکه ذوق معرفت وحقیقتی محتویدر ارواح خبیثه ایسه چورومش میوه‌لره بکزرکه مرارت جهل وغفلتی حاوی اولوب ضار اسمنه مظهردر شارح مشارالیه دیبورکه ایشته کافهٔ مخلوقاتده تجلیات متخالفه ومظهریت اسمأ متقابله ایجاباتنجه تفاوته نظر وتأثیرات متخالفه‌یی مشاهده ایدرك برشیدن انفعال ایتاملی وذات وصفاتده اولان تخالف وتأثیری مبدأ اولدن بیلملیدرکه حضور وجدان اولوجهله امعان وکشف وایقان اوزرینه حاصل اولور .

وقف

این جسد خانه حسد آمد بدان
کز حسد آلوده باشد خاندان

مأل بیت

ای طالب معرفت معلوم اوله‌که بو جسد بشر خانهٔ حسد کلدی حسددن ایسه خاندان جسد آلوده اولور . یعنی حسدك شری ایله خاندان قوای باطنه وظاهره بولاشق اوله‌رق فساده وارر چونکه جسدك مشتمل اولدیغی نفس اماره بیت شرور ومعدن فسق وفجور اولدیغندن بالعلاقه اعضا وقوایه سؤتأثیر ایدوب تلویت ایدر فلهذا خانهٔجسددن نفس اماره‌نك توابعندن بولنان صفت خبیثهٔحسدك ازاله‌سنه‌سعی بلیغ اولنملیدرکه خاندان جسد اولان قوای باطنه وظاهره نائل سلامت اولسون بوده حفظ ومغفرت ومرحمت الهیه‌یه التجا ایله اولور حتی حضرت مولانامزکی حقیقی اولان حضرت فیاضك بوخصوصده‌کی لطف وکرم صمدانیسنی بیت آتی ایله بیان وتنبیه بیوربیور .

کر جسد خانه حسد باشد ولیك
آن جسد را پاك کرد الله نیك

معنای بیت

اکر جسد خانهٔ حسد اولورسه اول جسدی الله تعالی

كوزل پاك ايدر. يعنى جناب مطهر حقيقى حضرتلرينك اراده الهيه‌سى قوللرينك نيت خالصه و دعوت متضرعانه‌لرى اوزرينه تعلق ايدرده جسد وقلبلرينى صفت ذميمهٔ حسددن تطهير وپاك قيلار اخطار اولنوركه حسد وسائر صفات غير مرضيه‌دن هر برى غبارك آيينه صفوتنه حائل اولديغى كبى قلب انسانك صفوتنه حائل اولوب نعوذبالله تعالى قلبك قارارماسنه باعث اولور ذره قدر بيله اولسه انسان قلبنك پاسنى تصفيه ايچون جناب فياضدن نور تجلى‌يه وعفو ومغفرته نائليت ضمننده بذل مساعئ عبوديتكارانه ايتمليدر .

خاك شو مردان حق را زير پا
خاك برفرق حسد كن همچوما

مأل بيت

مردان حقك اياغى التنده خاك اول حسدك باشنه خاك دوكوب صوكبى اول يعنى اهل اللهك خاك پايى اوله‌رق كمال تواضع وتسليميت ايله اكتساب فيض ايدوب خلوص وصفوت قلب ايله حسد وسائر رذائل نفسانيه‌يى اوزرينه طوپراق دوكه‌رك دفن ومحوايت وصوكبى پاك وصافى ونار وغبار حسدى مطفى و مصفى اول اخطار اولنوركه عناصر اربعه‌دن اعتبار

وقف

اولنان خاك وآب شرفى ونار وهوا ذلتى حائز اولوب آدم صفى الله صلواة الله على نبينا وعليه خاك وآبدن يارادلديغى جهتله تواضع ايله علو منزلته نائل اولدى وشيطان عليه مايستحق آتش وهوادن مخلوق اولديغندن كبر وحسدى جهتندن ذلته كرفتار اولدى .

شكر كن مرشاكر انرا بنده باش
پيش ايشان مرده شو پاينده باش

مفاد بيت

شكر ايله شاكرينه‌ده بنده اول برحيثيتله‌كه آنلرك نظر كاهلرنده مرده وبومسلكده ثابت وپاينده اول يعنى على الاطلاق نعم الهى‌يه شكر ايله برابر انواع شكردن اولديغى جهتله حقيقتده اهل كمال اولان شاكرينه ترك اعتراض ايدرك خدمت وتسليميت اهلى اول زيرا اونلر مظاهر انوار فيوضات الهيه اولدقلرندن هميشه شكران نعمتده وهرحال وافعالده طريق مستقيمده بولنورلر اومثللو خواص عبادك من عندالله تعالى وجودلرى نعم جليلهٔ صمدانيه‌دن اولمغله محاسن اخلاقى كنديلرندن اكتساب ايتمليدركه حسب البشريه نفس اماره توابعندن اولان حسد وسائر اخلاق ذميمه وار ايسه باذن المولى اوسايه‌ده زائل اولسون .

می‌رهند ارواح هر شب زین قفس
فارغان نی حاکم و محکوم کس

معنای بیت

هر کیجه روحلر بو قفسدن قورتولورلار ابداندن فارغلر اولوب نه کیمسه‌نك حاکمی نه‌ده محکومی اولورلر . یعنی روح لطیفك بدن کثیفه تعلقی کویا برقوشك قفسده بولنمسی کبیدرکه قفس قوشك طریانه حائل اولدیغی مثللو روحك دخی بدنه تعلق جهتیله ایستدیکی آنده سیرانه بدن قفسی حائلدر فقط قوش قفسدن آزاد اولنجه جوهواده اوچدیغی وقفسله الفتی وار ایسه ینه قفسنه دخول ایتدیکی کبیجه حالت منامده روح دخی باذن ربانی بدن قفسندن عالم علوی‌یه سیران ایدرك قید وتدبیردن وحاکمیت ومحکومیتدن آزاده اولور وینه باذن حق بدنه انتقال وتعلق ایدنجه قیدوتدبیر ثقلتنه دوچار اولور روح البیان صاحبی شارح مثنوی بوبیت لطیفده الله تعالی حضرتلری کیجه اویودیغکزده ارواحکزی قبض ایدر و کوندوز کسب ایتدیککزی بیلیر صوکرا سزی کوندوزه بعث و ایقاظ ایلرکه اجل مسمی قضا اولنه معناسنه اولان آیت کریمه‌یه اشارت واردر دییور .

نی غم واندیشهٔ سود وزیان
نی خیال این فلان وآن فلان

مدلول بیت

بیت سابقده بیان اولندیغی اوزره ارواح ابدان قفسلرندن فارغلر اولنجه نه غم ونه‌ده سود وزیان اندیشه‌سی ونه‌ده بوفلان واوفلانك خیالی قالیر . زیرا انسانك تصورات و خیالات ایله ابتلاسی روحك جسده تعلقی سببیله‌در . اما روحك بیت سابق شرحنده مذکوراولدیغی وجهله علاقهٔ بدنیه‌دن فراغیله اضافات و قیود و تدابیر ظاهره و مادیه‌دن آزاده اوله‌جغی طبیعیدر .

حال عارف این بود بی خواب هم
کفت ایزد هم رقود زین مرم

مآل بیت

حال عارف بی خواب دخی بویله اولور . الله تعالی «هم رقود» بیوردی بوندن اورکمه . یعنی ناس حالت نومده غم واندیشه‌دن آزاده اولوب عارف بالله اولان اولیای کرام ایسه حال یقظه‌ده دخی اویله‌در وجناب حق اصحاب کهف حقنده حیبم سن

اونلری کوزلری آچیق اولدیغندن دولایی اویانقلر ظن ایدرسین
حالبوکه راقد ونائملردر اکر کیدوب نظرایده‌رك مطلع اولسه
ایدك دونوب خوفله عودت ایدرایدك بیوردی. دیمك اولورکه
اصحاب کهفك کوزلری آچیق کوروندیکی واونلر بحکمته تعالی
موقتاً نائملر اولدقلری جهتله حال یقظه‌ده راقد ونائم کبی
اولمق وتصور وخیالدن قورتولمق خصوصنده تضاد وار دیه‌رك
انکاره صاپما زیرا اهل‌الله دخی حال یقظه‌ده نفس وهوا وملا-
حظهٔ ماسوادن بفیضه تعالی فارغ اولمشلردر .

خفته ازاحوال دنیا روز وشب
چون قلم در پنجهٔ تقلیب رب

مفاد بیت

بیت انف البیانده مذکور عارف بالله روز و شب احوال
دنیادن اویومشدرکه قلم کبی پنجهٔ تقلیب الهیده‌در. یعنی اهل‌الله
بودنیانك احوالندن خوابده کبی کوزلرینی آلایش وماسوادن
صرف ایدرلر و قلب منورلری قلم کبی جناب مدبر حقیقینك
ید تقلیب ودست قدرتنده‌در کیف مایشأ تقلیب بیورر .

وقف

چونکه نور صبحدم سر برزند
کرکس زرین کردون پر زند

مفاد بیت

وقتاکه نور وقت صبح باش کوستررو کردونك آلتون
رنك اولان کونشی کرکس قوشی کبی قناد اورر . اشبو بیتك
جوابی بیت آتیدر . کرکس نسر دنیلن چوق معمر جسیم
بر قوش اولوب ارض حجازك جبالنده بولنور « یا ابن آدم
عش ماشئت فان الموت ملاقیك » یولنده صیحه ایدرمش
بوخصوص بعض شروحده محرر بولنمشدر .

فالق الاصباح اسرافیل وار
جمله‌را درصورت آرد آن‌دیار

مدلول بیت

فالق الاصباح اولان الله تعالی اسرافیل علیه السلام واری
جمله ارواحی اول دیاردن صورته کتیرر . یعنی صباح نورینی
کیجه‌نك قارانلغندن آیروب جهانی تنویر ایدن جناب حق
کیجه‌لری ابداندن آییردیغی روحلری عالم ملکوتدن بوعالم
صورت وملکه اعاده ایدرك ذوی‌الارواحی ایقاظ ایدر .

هركه بيدارست او در خوابتر

هست بيداريش ازخوابش بتر

مفهوم بيت

هركيمسه‌كه بيداردر اوزياده اويقوده‌در آنك اويانقلغى اونك اويقوسندن بدتردر . يعنى دنيا پرست اولان نوم‌غفلتده اوله‌جغندن آنك اويانقلغى اويقوسندن بدتردر . زيرا يالكز ميل دنيا و اتباع هوا ايله غفلتى تزايد ايدر . بوحال مجرد دنيايه حصر افكار ايدن كمسه‌ده متصور اولوب و الا اهل غفلت اولميوب عقول كامله اصحابى ايله اولياى كرام ايچون منام ويقظه بردر مقصود و مقبول اولان غفلتدن بيدار اولمقدركه هم عبوديت وعبادت وهمده سعى وغيرت و استحصال معيشت وبقدرالاستطاعه ابناء جنسنه جمعيت بشريه‌يه ابراز منفعت ايدر

چون بحق بيدار نبود جان‌ما

هست بيدارى چودر بندان‌ما

معناى بيت

چونكه بزم جانمز حق ايله بيدار اولمايه اويانقلق بزم دربندلريمز كبيدر . يعنى خواب غفلتدن اويانوب روحمز

وقف

ملاحظهٔ ربوبيت و عبادت و عبوديت ايله مألوف اولماديغى صورتده اويله بيدارلق دربندلر كبى بزه حائلدر . تفكر آثار قدرت ربانيه وتشكر نعم والاء الهيه طريقنه سد وحقيله ايفاى وجائب عبوديته مانعدر .

بشنوازاخبارآن‌صدرصدور

لاصلاة تمت الا باالحضور

معناى بيت

دكله اول صدر صدور اصفيا سلطان انبيا و فخرالرسل محمدالمصطفى صلواة الله‌تعالى على نبينا وعليهم حضرتلرينك اخبار واحاديث صحيحهٔ سنيه‌لرندنكه مضمون جليلى نماز تمام اولماز الا حضور قلب ايله تمام اولور بيورلمشدر . صاحب مثنوى جلال‌الدين رومى قدس سره‌السامى حضرتلرى حديث صحيح نبويدن نقل معنى واقتباس قبيلندن اوله‌رق مصراع ثانى‌يى بروجه محرر ايراد ونمازك عمدهٔ احكام اسلاميه اولديغى جهتله شاننده وجوب اعتنايه وحضور قلب‌ايله ايفايه تنبيه وارشادايدر حضور قليدن مرادحضور مع‌الرب اولوب بوده نمازده ماسوادن قلبى فراغه صرف همتله ممكندر فقط مشكلدر وحضورقلبه ملابس اولميان نماز ناقص وقصورلو اوله‌جغى و حضور قلبك مرتبهٔ اعلاسى حق تعالى حضرتلرينى كان رؤيت ايدر كبى ومرتبهٔ معتدله‌سى

ربك سنی البته كورر اعتقادیله عبادت ایتمك اولدیغنی تفسیر روح البیان صاحبی شارح مثنوی علیه رحمة الباری بیان ایدییور وحضور قلب ایچون خواطری دفع ایله قلبی تخلیه لازمدر وتلاوت قرأن عظیم الشان وسائر اوراد واذكار دخی نمازكبیدر حضوردل ایجاب ایدر دییور . سبحانك ماعبدناك حق عبادك یامعبود نور قلوبنا باالحضور یاغفا رویا مسجود .

تاالیه تصعد اطیاب الكلم
صاعداً منا الی حیث علم

مدلول بیت

نماز حضور قلبه مقارن اولمالیدر . تاكه اطیاب كلم یعنی كلمات طیبه و عبادات و اذكار مقبولهٔ عاجزانه بز قوللرندن بارگاه احدیته صعود ایده اویله بارگاه احدیت كه جناب فیاض مطلق حضرتلری علیمدر .

ترتقی انفاسنا بالاتقا
متحفاً منا الی دارالبقا

مأل بیت

بز قوللرندن اتقا ایله اتحاف واهدا اولندیغی حالده انفاس

وقف

عبیدانه مز عالم لاهوته داربقایه قدر ارتقا ایدر . یعنی بفضله وكرمه تعالی سزاوار لطف وقبول الهی اولور .

ثم تأتینا مكافاة المقال
ضعف ذاك رحمةً من ذی الجلال

مفاد بیت

بز قوللرینه اعمال صالحه ایله مقالات طیبه مزك صعودندن صوكرا مكافاتی ذوالجلال اولان فیاض كریمك لطف ومرحمتیله ایكی قات اوله رق كلیر .

ثم یلجینا الی امثالها
كی ینال العبد مما نالها

مأل بیت

جناب فیاض كریمك ایكی قات مكافاتندن صوكراده بزی او كلمات طیبه نك امثالنه الجا بیوررکه قوللری نائل اولدقلری مكافاته متوالیاً نائل اوله لر . یعنی الله تعالی حضرتلری قوللنك عبادات واذكارینه مكافات مضاعفه لطف و احسان بیورمقله برابر كندوسنده ظهور ایدن شوق وفیض روحانی اوزرینه ده كلمات طیبه واعمال حسنه یه همیشه موفق بیوروب مجاهده سز ومكافاتسز براقماز .

هكذا تعرج و تنزل دائما
ذا فلا زلت علیه قائما!

مضمون بیت

ابیات آنفه‌ده بیان اولندیغی کبی کلمات طیبه دائما اودرگاه قبوله عروج و مکافاتی فضل و کرم الهی ایله نزول ایدر. فلهذا سنده وجیبهٔ عبودیتی ایفایه قائم اولدیغك حالده زائل وتارك اولمادك. یعنی ذوق روحانی وشوق و صفای وجدانی ایله فیوضات الهیه انوارندن استفاضه ایچون عبادات و کلمات طیباتی اعتیاد و الطاف مکافات سبحانیه‌دن همیشه استمداد ایدرسین.

پس سپاس اوراکه مارا در جهان
کرد پیدا از پس پیشنیان

معنای بیت

ایمدی شکر اوخلاق ذوالجلاله که بزقوللرینی بوجهانه دها اول کلنلرك زماننذن صوکرا خلق و پیدا قیلدی. حضرت ناظم کتاب مثنوی بو بیتله فخر کائنات علیه افضل التحیات افندمز حضرتلرینك بعثت و رسالت سنیه‌لرینه قدر کلن امم

وقف

سالفه‌دن صوکرا امت مسعودهٔ خاتم الانبیا اوله‌رق خلق اولندیغمز نعمت جهانقیمتنه عموم امت اسلامیه طرفندن بارکاه احدیته عرض شکران ایدییور. لله دره

تاشنیدیم آن سیاستهای حق
بر قرون ماضیه اندر سبق

مفاد بیت

تا که جناب حقك قرون ماضیه اوزرینه سبق ایدن سیاستلرینی ایشتدك. یعنی امم سالفه‌دن عاد ولوط وثمود ونوح اقوامی عدم اطاعتلریله ظلم وعصیانلری اوزرینه مستحق اولدقلری مجازات دنیویه‌یی آیات بینات ایله حضرت رسول آخر الزمان افندمزدن ایشیدوب عبرت آلدق هر جهتله حمد وشکر وثنا ایدرز.

امت مرحومه زان رو خواند مان
آن رسول حق و صادق در بیان

مفهوم بیت

آخر زمان پیغمبر ذیشانی امتی اولدیغمز نعمت جلیله‌سی یوزندن اول رسول حق وصادق البیان افندمز حضرتلری امتنه امت مرحومه عنوان واجب الشکرانی ایله توصیف بیوردی. علیه افضل الصلوات والتسلیمات.

از برای حق صحبت سالها
بازکو حالی ازان خوش حالها

مآل بیت

نجه ییللر صحبت حقیچون اول خوش حاللردن بر حال آچ سویله . کویا جسد روحه خطاب ایدوب دیورکه بونجه زمانلر صحبتمزك حقنه رعایةً اول خوش حاللردن بحث ایله صفایاب اوله‌لم. بومقامده صحبت روحك جسده اولان ملازمتیدر وحال قلب اوزرینه وارداولان برشیدر. اصحاب حال آنلردرکه اعمال صالحه‌لرینك انواری جناب فیاضك لطف و کرمیله روحلرینه تأثیر ایدرده ذوق و صفای روحانی و نتیجه‌ده معرفت الهی ظهور ایدر .

تا زمین و آسمان خندان شود
عقل وروح و دیده صد چندان شود

معنای بیت

تا که زمین وآسمان خندان وعقل و روح ودیده‌دن هر بریسیده صد چندان یعنی ترقی وصفاده قات قات زیاده خندان اوله. حضرت ناظم دیده‌یی وبالعلاقه جسدی عالم وجودك تحتی

اولان ارضه وروحی علوی اولان سمایه تشبیه ایدوب فیض ایله انتفاعده وجود انسانینك اعظم ارکانندن اولان دیده‌یی دخی ادخال ایتدی. زیرا برکات روح اعضایه ساری و مؤثردر . فیض باران ایله زمین نما وقوام بولدیغی کبی فیض قوت روحله جسد دخی استفاده ایدر وعقل وروح وبصیرت قوای باطنه‌نك اعظمی اولوب اعمال صالحه اوزرینه ذوق روحانی ایله جمله‌سی وبالتأثیر چشم وجسم انسانی منور ومستفیض اولور.

از خدا جوییم توفیق ادب
بی ادب محروم کشت از لطف رب

مآل بیت

الله تعالی وتقدس حضرتلرندن ادبه موفقیت رجا ایدرزکه بی ادب محروم لطف رب اولور . اربابنه ستیر اولمادیغی اوزره عبد دنیوی و اخروی امورنده صاحب استقلال اولمایوب تدبیرنده موفقیتی خدادن لطف وعطادر فلهذا جناب فیاض مطلقدن دودست نیاز و تضرعی آچاقله فیض و توفیق ادب دیله‌مك کرکدر . ادب امور مستحسنه‌یه رعایتده و امور مستقبحه‌دن احترازده موفقیتدرکه صاحبنه ادیب دینور. علوم ادبیه صاحبنه دخی ادیب اطلاق اولنور . تعریفات سیدده

ادب انواع خطادن مابه‌الاحترازی معرفتدن عبارتدر معناسیله تعریف اولنیور .

از ادب پرنور کشتست این فلک
وزادب معصوم و پاك آمد ملك

مضمون بیت

ادب یوزندن بوفلك پر نور اولدی و ینه ادب یوزندن ملك معصوم و پاك اولدی. بعض شروحده بیان اولندیغی اوزره سما امر الهی‌یه انقیاد سببیله ادبله متصف اولوب آفتاب وقمر وکواکبله منور اولدی وملائکه‌نك معصومیتی دخی برمنطوق آیت جلیله اوامر الهیه‌یه مطاوعت و مأمور بهی اجرا ایله ادبلرینه مبنیدر وقلوب عارفینك نور مشاهده ایله منور اولماسی طاعات و عبادات واوراد و اذکارده محافظهٔ اداب عبودیت اوزرینه ظهور و تحقق ایده‌جکنه بوبیتده اشارت واردر . کلام کبارده « ماوصل الواصلون الا بالادب » وارد اولمشدر .

چیست تعظیم خدا افراشتن
خویشتن را خوار وخاکی داشتن

مآل بیت

خلاق متعالی حضرتلرینه تعظیمی یوقاری قالدیرمق نه‌در دیر

ایسه‌ك قول قسمی کندینی خوار وخاکی و متواضع طوتماقدر. یعنی معبود اهل ارض وسما اولان ذات کبریا حضرتلرینه حقیله کمال تعظیم انسان کمال عجزینی مدرك اولوب هر حال وطورده کبردن اجتناب ایدرك تواضع ومحویتله اولور .

چیست توحید خدا آموختن
خویشتن را پیش واحد سوختن

مفاد بیت

توحید باری‌یی اوکرنمك نه‌در دیر ایسه‌ك انسان کندی وجودینی واجب الوجود حضرتلرینك نظر جلیل الهیسنده سوخته ایتمکدر. یعنی فانی وعاجز بیلمکدر. وهمیشه نور محیط عظمت الهیه‌یی ملاحظه وقلبنی جلالت وعلویت ربانیه‌یه خشوع ایله تختگاه ایله‌مکدر .

پیش هستی او بباید نیست بود
چیست هستی پیش او کور وکبود

مآل بیت

واجب الوجود خلاق معبود حضرتلرینك وارلغی اوکنده عبد یوق اولمق لایق اولورکه آنك وارلغی پیشنده وارلق

کورلك وکوك رنکدر یعنی ظلمت و سیاهلق کیدر . وارلغی افنانك معناسی شودرکه جسم انسانه تعلق ایدن روح مناسبتیله بر وارلق حدوث ایدر . ایشته محو وافنا ایدیله جك وجودبودر. یوقسه وجود خارجی وجسم حادثی دکلدر. زیرا افنا ایدیله جك وجود مجازی صاحبنه اومرتبۀ افنایه وصول ایچون وجود خارجیسی مطیه درکه رفق ایله معامله ومحافظه یه شایاندر. واصل وجود بردر . نته کم کونشك ضیاسی کونشله قائم اولمش وکونشده فنا بولمشدر. ایمدی وجود اصلك فرعنه بشقه وجود ویرمك اصلدن محجوبیتدر که وارلق اصحابی نظردن محجوب کور کیدر . سر وحدت آنلره غیر منکشفدر .

آدم خاکی زحق آموخت علم
تا بهفتم آسمان افروخت علم

مآل بیت

خاکی اولان آدم علیه السلام علم شریفی جناب حقدن تلقی واوسایۀ سماپایه ده هفت آسمانه علم حاصل ایتدی . حضرت مولانا قدس سره الاعلی بو بیت لطیف ایله شرف علمك اعلای رتب اولدیغنی وانسانك علم شریفه صرف مساعی ایتمسنی وسایۀ علمده دنیا وآخرتی معمور اوله جغنی تنبیه وتفهیم بیوربیور .

کر بیان معنوی کافی شدی
خلق عالم عاطل وباطل شدی

مضمون بیت

اکر مجرد بیان معنوی کافی اولمش اولایدی بو عالم جسمانینك خلقی عاطل وباطل اولمق لازم کلیردی . حضرت ناظم مثنوی بو بیت حکیمانه ایله عالم روحانی وجسمانی مقتضای حکمت ربانی اولدیغندن یالکز معنویاته حصر عقول ایتمیوب مادیات ایله معنویاته عطف نظر اعتدال و امعان ایتملیدرکه افراط وتفریط دنیا وآخرتجه مقبول اوله ماز . ایکیسنه ده معتدلانه سعی وغیرت واجبدر . خلق عالم عاطل وباطل اولمق حکمت ایجاد وخلقته مغایردر . جمعیت مدنیه ده معنویات و مادیات ایله عادلانه صرف مساعی باعث انتظام اولور . قضایای مشروعه ومعقوله سنه اشارت بیوربیور .

شو قلیل النوم مما یهجعون
باش در اسحار از یستغفرون

معنای بیت

خفیفجه نائملردن قلیل النوم اوله رق وقت اسحارده

مستغفریندن اول . حضرت ناظم بو بیت بدیعی آیت جلیله‌دن اقتباساً نظم ایدوب فی الحقیقه حدکفایه‌دن زیاده خواب منفعت بخش ایتمیوب بلکه مضر اوله‌جغنه وکونش طوغمه‌دن سحر وقتنده اویانوب حسب العبودیه استغفار دنیوی و اخروی مستلزم مکافات جناب غفار اولدیغنه تلمیح بیوریبور .

غیرت حق بر مثل گندم بود
کاه خرمن غیرت مردم بود

مفهوم بیت

غیرة الله بغدای مثالی اولدی. قوللك غیرتی ایسه خرمنده‌کی صمان مثالی‌در . یعنی غداجهتیله احسان الهی ومدار حیات بنی آدمی اولان حنطه جهانده نه‌مرتبه فائده‌لی وعمومی بر نعمت جلیله ایسه صمان بونك یاننده پك دون قالیر برشیدر . ایشته غیرت حق عمومه فائده‌لی بر نعمت علیا اولوب انسانك غیرتی بالنسبه عادی قالیر عبد تدبیر ایدر جناب حق تقدیر ایلر . وغیرت ومساعی بشر غیرت حقه مقارن ومستند اولورسه موفقیت وسلامت شبهه‌سزدر .

وقف

اصل غیرتها بدانید از آله
آن خلقان فرع حق بی اشتباه

مآل بیت

غیرتلرك اصلی انجق غیور صفت جلیله‌سیله متصف اولان جناب حقدن بیلکز جمیع خلایقك غیرتلری جزئیات وتفرعات قبیلندن اولدیغی بی اشتباهدر . یعنی انسانلر یالکز بر ارادهٔ جزئیه صاحبی اولوب بوایسه ارادهٔ کلیهٔ ربانیه‌نك حکم وتأثیری التنده عاجز بیلنوب عقول وافکاری ارادات الهیه‌یه توجیه ایتملیدرکه استفاده واستفاضه ایله فوز وفلاح وموفقیت میسر اوله.

جمله عالم زان غیور آمد که حق
برد در غیرت برین عالم سبق

مفاد بیت

جمیع عالم انجق اوغیوردن کلدی . حق تعالی اویله بر غیور غالبدرکه غیرتده بوعالمه سبق وتقدم ایتدی. یعنی انسانلرك سعی وغیرتلری جناب حقك ازلی وقدیمی اوله‌رق غیرتده تقدم ایتمسندن تفرع ایتدی . غیرت انسانك فتورسز چالشمه‌سی ونفسنه متعلق وهم جنسنه عائد مضرات وسیأتدن وقایه‌سی

وحقنی فضولی بشقه‌سنك اخذینه‌ممانعت ومدافعه ایتمسی معنالریله
ایضاح اولنیور .

اوچو جانست وجهان کالبد
کالبداز جان پذیرد نیك وبد

مأل بیت

اوخلاق غیور جان کبیدر . جهان ایسه قالبدر حالبوکه
قالب نیك وبدی جاندن روحدن تحصیل وتلقی وقبول ایدر .
یعنی بو دنیا قالب کبیدر . ایچنده‌کی خلقك مساعی وغیرتلری
کائناتك جان وروحی کبی اولان خلاق قدیم غیورك غیرت
ربانیه‌سندن حصولپذیر اولور . تفرعات قبیلندندر بو بیت بیت
سابقی تمثیل وایضاح ایدر .

آن همه کفتیم لیك اندر بسیج
بی عنایات خدا هیچیم هیچ

مفاد بیت

آنلریکه هپ سویله‌دك لکن دنیا وعقباجه حق یولنده‌تدارك
لوازمده عنایات خدا اولمازایسه هیچ اولورز هیچ. یعنی نصح
وپند ایله حق یولنده سعی وغیرته وتحصیل علمه دائر نیجه معانی

وقف

واصول آداب انسانی بیان اولندی لکن عنایات وتوفیقات
الهیه اولمانجه ظاهرده‌کی تدارکات وتشبثات هیچ حکمنده‌در .
عنایات وتوفیقات ربانیه ایچون اول باول حسن اعتقاد وتهذیب
اخلاق ایله برابر ابناء جنس ایله حسن امتزاج ومعاشرت
وتعارف واتحاد خصوصلرینه اهتمام ایجاب ایدرکه عبودیت
وانسانیتك ارکان اصلیه‌سیدر .

ای خدا از فضل توحاجت روا
باتو یاد هیچ کس نبود روا

مأل بیت

ای بینظیر خالق معبودمز انجق سنك فضل وکرمکله
حاجت روا اولور . مرحمت وقدرت وعظمتك یاننده هیچ بر
کیمسه‌یی یاد وذکر ایتمك روا دکلدر . یعنی محضا جناب حقه
ربط قلوب ایله توفیقات الهیه تضرع ایتملیدر . توحید حقیقی
بودر . حتی رسول‌الله صلی الله تعالی علیه وسلم افندمزك
روحانیت جلیله‌سندن ومع‌هذا علم وکمالات ایله ورثهٔ رسالتپنا -
هیلرندن استعطاف واستمداد اولنورکه بوده بالواسطه استرحام
یولنده‌توسلدن عبارت وینه اساساً جناب‌قادرمطلق حضرتلرینه
ربط قلب دیمك اولدیغی واصل مرتبهٔ بداهتدر .

قطرهٔ دانش كه بخشیدی زپیش
متصل كردان بدریاهای خویش

مضمون بیت

ای علیم وكریم ربمز اولجه‌دن بخش وعطا بیوردیغك برقطره علمی ذات پاكنك علوم بی نهایه دریالرینه اتصال نعمت جلیله‌سیله‌ده متنعم بیور . یعنی عالم ارواحده الست بربكم خطاب مستطاب جلیلنده وبعده بوعالم وجودده موهبهٔ الهیه‌ك بولنان قطرهٔ علم وادراك ومعرفتمزی مرحمت و عنایت صمدانیه كله محیط وبی نهایه اولان ابحار علم شریفنه اتصال نعمتیله‌ده بو قوللرینی مستغرق ومسعود بیور .

این قدر ارشاد تو بخشندهٔ
تابدین بس عیبها پوشیدهٔ

مأل بیت

یاعلیم یا كریم بوقدر ارشادكه بخش ایدیجی سن تا كه‌بو آنه دكین نیجه عیبمزی پوشیده قیلدك . یعنی بزه ایمان واسلام وبیلمه‌دیكمزی تعلیم وارشادایله انعام بیوروب حسب البشریه نفس اماره یوزندن هوا وهوس وسائر عیوبمزی كمال مرحمت

ومغفرت صمدانیه‌كه ستار ومقاب القلوب و الابصار اولدیغك قوللرینه عظیم نعمت وموجب تحدیث ومحمدتدر .

قطرهٔ علمست اندرجان من
وارهانش ازهوا وزخاك تن

مفهوم بیت

ای دریای علم شریفنه نهایت اولمیان معبود ارحم بوقولنك جان وروحمده احسان بیوردیغك برقطره علمنی هوای نفس اماره‌دن وبدن انسانی خاك ملالته دوچار ومحو وبرباد واضرار ایدن شهوات نفسانیه‌دن رهایاب وسلامت ومحفوظیتله بوعبد عاجزینی دنیوی واخروی حسنات ایتا وانعامیله فیضیاب ایله.

یاغیاث المستغیثین اهدنا
لاافتخار بالعلوم والغنا

معنای بیت

ای استمداد ایدنلره لطف و امداد ایدن الله العالمین بزی احسان بیوردیغك هدایتده ثابت قیل علم ایله ثروت ایله افتخار اولنماز انجق هدایتك موجب افتخار وشكراندر .

كل شئ ماخلا الله باطل

ان فضل الله غيم هاطل

مدلول بيت

خلاق باقيدن ماعدا هر بر شی باطل تحقیقا فضل الهی غیم
هاطل در . یعنی بودنیا ومافیها فانی و انجق فضل کرمی باران
فیض رسان یاغدیریجی اولان فیاض کریم دائم وباقیدر .

نور خواهی مستعد نور شو

دور خواهی خویش بین ودور شو

مضمون بیت

بو بیت لطیف ایله ناظم مثنوی جلال الدین رومی قدس
سره السامی حضرتلری طالب معرفتدن هر برینه بیوریبورکه
اکر طالب نور ایسهك مستعد نور اول اکر اوزاق اولمق ایستر
ایسهك خودبین اوله‌رق اوزاق اول . یعنی نور الهی ایله قلبنی
تنویره ودنیا وآخرتجه فوز ومسعودیته نائل اولمق ایستر ایسهك
جناب فیاض مطلق حضرتلرینك فرمانی و پیغمبر ذیشانمزك
تبلیغی موجبنجه هم دنیا وهمده عالم عقبا ایچون چالش وتصحیح
اعتقاد وتهذیب اخلاق وعبادات وطاعات واوامر الهیه‌یه امتثال

وقف

ایله اکتساب قربیت ومقبولیت ونورانیته مستعد اوله‌رق منور
اول لکن عقل و فکرینی یالکز دنیایه حصر ایدوبده نفس
وهوایه تبعیت ایدن کمسه‌لر نور الهیدن دور ومقبولیت خدادن
مهجور اولور .

بشنو این پند حکیم غزنوی

تا بیابی در تن کهنه نوی

معنای بیت

حکیم غزنویدن صادر اولان بو پند و نصیحتی دیکله که
کهنه تنده یکیلك بولاسین . یعنی مشار الیهك نصح وپندینی
قرین سمع قبول ایدوب او یولده معامله ایلدیکك صورتده
اسکیمش تن وبدنك بر حیات جدیده نائل اولور . حضرت
ناظمك امر وتوصیه بیوردیغی پند حکیم غزنوی ایکی بیت
آتیدر .

نازرا رویی بباید همچو ورد

چون نداری کرد بدخویی مکرد

مفاد بیت

ناز ایتمکه مانند ورد بر یوز کرکدر اکر سن اویله کل کبی

بریوز طوتیورایسك بدخویلق ایتمه . اشبو بیت ناصحانه تمثیل طریقیله بیلدیریورکه ناز نازنینه حسن وآن شرط اولدیغی کبی فضل وکمال ابرازنده ناز ایده‌جك ذات مراتب مقبولهٔ معنویه احراز ایتمش بولنمق کرکدر زیرا مراتب معنویه‌دن بی نصیب اولانك ادعای کمالات ایله ناز وتفاخری نابجادر بد خویلقدر .

زشت باشد روی نازیبا وزرد
سخت باشد چشم نابینا ودرد

مأل بیت

نازیبا وزرد یوز چرکین اولور. چشم نابینا سخت ودرد اولور. بوبیت دخی تمثیل طریقیله بیلدیریورکه ذاتا نازیبا یعنی کوزل اولمین ومع‌هذا صاریلقلی اولان یوز منظره‌سی زشت وچشم نابینا درد اولدیغی کبی برکمسه کندنده اولمیان خصائل وفضائلی ادعا ایدرسه انك منظره‌سی دخی چرکین اولور اهل کمال وحال تمدح وتفاخر یرینه کندیسنی محویت وعجز وتواضعله محبوب ومقبول ایدر .

ادخلوا الابیات من ابوابها
واطلبوا الارزاق من اسبابها

مدلول بیت

بیوت ومنازله ابوابندن دخول وارزاقکزی اسبابندن طلب

وقف

ایدیکز. یعنی دنیوی واخروی منازل مقصوده وصول ایچون اصول واداب وجهله ابوابندن دخول ایتمك وارزاق جسمانیه وروحانیه‌یی اسبابنه تشبثله طلب ایتمك مقتضای شرع وعقل اوله‌رق مدار سعادت وسلامت وخلافی حرکت موجب ندامت اولور حضرت ناظم مثنوی بو بیت ایله دخی طریق وصول مقاصده ارشاد بیوریبور ومصراع اول ایله بیوته ابوابندن کلیکز که فلاح بولاسکز معناسنه اولان آیت جلیله‌یه تلمیح واردر.

هم مشرف درعبادتهای او
مشتغل کشته بطاعتهای او

مأل بیت

منازل مقصوده بابلرندن دخول وارزاقی اسبابندن طلب ایتمکله برابر جناب معبود بالحق قوللرینك هم ذات پاکنه عبادتلرله مشرف وهمده طاعتلرله مشتغل اولملرینی اراده بیورر وبوامر وفرمان ربانی عبادینك فوزونجاحنه منحصر اولوب ذات الوهیتی هرشیدن غنیدر .

حق همی خواهدکه هرمیروفقیر
بار جا وخوف باشند و حذیر

معنای بیت

رب العالمین حضرتلری اویله اراده بیوررکه هر بر میرو

فقیر ذات کبریاسندن همیشه خوف ورجا ایله حذر ایدیجی بولنسونلر یعنی جناب حقك لطف ومغفرتنی رجا وغضبندن حذر و اتقا ایتسونلر .

هم بامیدی مشرف می شوند
چندروزی درسپاسش می دوند

مفهوم بیت

همده عبادات و طاعاتده امید قبول ومغفرت ایله مشرف اولسونلر وشودنیای فانیده استحصال اجر وثواب ورضای خالق وهاب ایچون چند روز حکمنده اولان مدت عمرلرنده خدمت عبودیت وعبادته و شکران نعمت هدایت و اسلامیته مسارعت ایتسونلر .

کفت پیغمبر که ای طالب جری
هان مکن با هیچ مطلوبی مری

مآل بیت

پیغمبر عالیشانمز صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری بیوردیکه ای طالب جری وجسور صاقن مطلوب اولان هیچ برعارف بالله ایله جدال وبنده بیلیرم دیه‌رك برکونا عناد ونزاع

وقف

ایتمه بلکه مطلوب وعندالله محبوب اولان اهل کمال و حالك کفتارندن واداب مسلك ورفتارندن عبرت اله‌رق اقتباس فیض ایله تطبیق حرکته وظاهر وباطنی تنویره چالش .

چون قبول حق بود آن مرد راست
دست او در کارها دست خداست

معنای بیت

چونکه مرد راست مقبول حق اولونجه اوذات مستقیمك اموره‌یدی دست خدادر. یعنی عندالله مقبول ومطلوب مرتبه‌سنه واصل اولان مرد راستك الی ید قدرت الهیه‌در که ید اقتداریله هرنه‌یه مباشرت ایتسه هدف مقصوده با اذن حق اصابت ایتدیریر .

ای مری کرده پیاده باسوار
سرنخواهی برد اکنون پای دار

مفهوم بیت

ای پیاده اوله‌رق سواری ایله عناد ایتمش اولان انسان ایاغنی پك صیقی طوتسانده ینه باشه چیقامازسن یعنی معنویات وروحانیاتدن هنوز بی بهره و مبادی تحصیلده اولوب مانند

پیاده اولان کمسه شهسوار میدان معانی ایله یارشمق وعلوم عقلیه وشرعیه‌ده و حقایق مادیات ومعنویاتده جدال وادعاده بولنمق عجز ونقصانی عدم ادراك ایله حدناشناسلق وعرفانسزلقدر .

چون نهٔ سیاح نی دریائی
درمیفکن خویش ازخود رأیی

مدلول بیت

اکر دریاده یوزمك آشناسی دکل ایسك رأی خودکله کندیی دکزه آتما . یعنی نفس اماره‌یه مغلوب وحقایق مادیات ومعنویاتدن محروم اولان طالب مبتدی حادثات عالم دریاسنده یوزمکه وبحر عمان کمالاتده شناورلکه کسب اقتدار وابراز اثار ایتمامش ایکن مجرد رأی وهواسیله کندیسنی غوامض مسائل وابحاث جلائل دریاسنه آتمامالیدر .

او زقعر بحر کوهر آورد
از زیانها سود بر سر آورد

مآل بیت

دریاده حقیقةً سباح قعر بحردن کوهر کتیرر زیانلردن اویوزیجی باش اوزرنده فائده کتیرر . یعنی مجاهدات ومعارف

وقف

وکمالات ایله نفس اماره‌یه غالب ومقبول ومطلوب مرتبه‌سنه واصل اولان ذات بحر عمان بحث وعرفانده غرقاب اولمیوب بلکه زیانلره بدل ید قدرت صمدانیه ایله فائده‌لر بخش ایدر .

سنك آهن رامزن برهم کذاف
که زروی نقل که زروی لاف

مفهوم بیت

طاش و دمیری بربرینه قارشدیروب بعضا نقل بعضا لاف یوزندن بربرینه ضرب ایتمه. یعنی مجرد وقت کچیرمك واکلنمك ایچون محاوره ومفاخره‌ده سخت وچتین اولان سوزلری بربری اوزرینه خلط ایتمك طاش ایله دمیرك شدت مصادمه‌سندن شراره صچرادیغی کبی اولور وبر قغلجم بعضا کلی خساره بادی اوله‌بیلیر .

زانکه تاریکست هرسو پنبه‌زار
درمیان پنبه چون باشد شرار

مدلول بیت

سنك وآهنی یکدیکرینه اورما چونکه بوعالم کون فسادده هر طرف قرانلق پاموق تارلاسی کیبدر اویله اولنجه پاموق

میانده شراره نصل اولور. یعنی آتش ایله پاموق امتزاج ایتمدیکی کبی یکدیکره تضاد ایله کفت وکویه بادی اولور درجه ده احوال وآرا وکفتار مفسدت انتماتکون ایدرسه بعض اسباب وسؤ تأثیرات ایله ظهور ایده جك شرارهٔ فتن اورتالغی یاقار فلهذا بادیٔ فتنه وفساد اوله جق جدال واقوالدن حذرواتقا وجیبهٔ عهدهٔ عقلادر.

ظالم آن قومی که چشمان دوختند
زان سخنها عالمی را سوختند

مآل بیت

ظالم اول برقومدرکه کوزلری ایکنه ایپلکله دیکلمش کبی ادراك نیك وبد ایتمزلرده اقوال سخیفه وارای مضره لریله عالمی یاقارلار بوکبی ضلالت وجنایت محضا اثر جهالت وحیوانیت در.

چاه مظلم کشت ظلم ظالمان
اینچنین کفتند جمله عالمان

معنای بیت

ظالملرك ظلمی مظلم قویو اولدی جمله عالملر بویله جه سویله دیلر. یعنی ظلم ایدنلر کندیلرینه قارانلق قویولر مادی عذاب دنیوی

وقف

اوله رق سجن ومحبسلر حاضرلامش ومعنوی عذاب وجدانی یه کرفتار اولمش اولورلر و عذاب اخروی دهابدواشد اوله جغی نیجه نصوص قاطعه ایله ثابتدر. چونکه جناب عادل مطلق حضرت رب الفلق ظالمینی اصلا سومز.

هرکه ظالم تر چهش باهول تر
عدل فرمودست سلطان بشر

مضمون بیت

هرکیم که پك ظالمدر آنك قویوسی ده پك مخوف وهولتردر سلطان بشر حضرت پیغمبر افندمز عدل ایله امر بیورمشدر. یعنی ظلم ایدنه دنیوی واخروی عذابك درجاتی ظلمك درجاتی نسبتنده در. ظالمك جزاسی و انسانلرك ظلمدن اجتناب ایله عدالت التزام واجراسی وعدلك تقوایه اقربیتی ایله اجر ومکافاتی آیات بینات ایله منصوص ومحققدر. وعدل واحسان حقنده امر وفرمان الهی موجب عالیسنجه خیر الخلق و عدل البشر رسول الله الاکبر افندمز حضرتلریده نیجه احادیث شریفه لریله عدل ردادی توصیه وتنبیه بیورمشلردر.

ای که تو ازجاه ظالمی میکنی

ازبرای خویش چاهی میکنی

مفهوم بیت

ای حائز جاه منصب اولان ذات سنکه مقام و منصبنه مغرور اولمق جهتندن ظلم ایدر ایسهك كندك ایچون بر قویو یاپمش اولورسون. یعنی عدل و احسان ایله مأمور اولدیغك حالده جوروظلم ایلرایسك دنیا وآخرتده عذاب وعقابه كرفتار اولورسون . زیرا مقام و مسند و هربر منصب و مأموریت و خدمت دولت و ملت اربابی عدل واستقامت ایفا واجرا ایچون انتخاب ونصب وتعیین اولنور .

کرضعیفی درزمین خواهد امان

غلغل افتد در سپاه آسمان

مدلول بیت

ظلم دیده برضعیف روی زمینده آمان دیلرسه عسکر سماده غلغله دوشر. یعنی برآدم مظلوم اولورده دود آهی آسمانه چیقار وعادل مطلق اولان خیرالناصریندن امان ربم بوقولنه ظلم ایده‌نی و حقیقت حالی بیلیرسن علیم و داناترسن عدالتنه

وقف

صیغندم کبی مناجات ایله تظلم ایدرسه جناب حقك عسکر آسمانی بیننده غلغله قوپارده باقدرت وغیرت‌الهیه عقللره حیرت ویرر صورتده اوضعیف مظلومك دعوات ومناجاتی مستجاب اولوب ظالم قهر وغضب الهی‌یه كرفتار اولور .

هین بملك نوبتی شادی مکن

ای توبسته نوبت آزادی مکن

مفهوم بیت

ای صاحب مسند واقبال صاقین نوبته منسوب اولان ملك ومسند ایله شادیلك ایتمه ای نوبته مربوط بولنان ذات آزادیلك ایتمه . یعنی دنیا ملك ومنصبی مناوبه ایله‌در . برزمان شادان اولان غمناك اولور والمناك اولان فرحیاب اولور. عقول کامله اربابی متحول ومتبدل اولان برشیله اظهار سرور و افتخار وشادمانی ایتمز چونکه جناب حق مختال فخوری سومز .

این جهان کوهست وفعل ماندا

سوی ما آید نداها را صدا

معنای بیت

بوجهان بر کوه و بر جبلدر و بزم فعلمز ندادر ندالرك

صداسی ایسه بزم طرفمزه کلیر . یعنی طاغلر آره‌سنده انسانك
ندالری عینیله نصل عکس ایدر ایسه دنیاده بر آدم خیر وشر
ونفع و ضرردن هرنه‌که سویلر و ایشلرسه صاحبنه عکس
وعودت ایدوب سویلدیکنك و ایشله‌دیکنك مجازات ومکافاتنی
کورور سوزی وفعلی خیر ایسه صاحبنه خیر وشر ایسه شر
اولور .

مهر و رقت وصف انسانی بود
خشم وشهوت وصف حیوانی بود

مدلول بیت

مهر ومحبت و رقت وصف انسانی اولور . خشم وشهوت
وصف حیوانی اولور . یعنی محبت و رقت اوصاف حسنهٔ
انسانیه‌دن وخصائل ممدوحه‌دندر . خشم و شهوت ایسه حیوا-
نیت اقتضاسندندر . اکرچه انسانلر حیوان ناطق اولدقلرندن
قوهٔ غضبیه وشهوانیه‌دن خالی دکللرایسه‌ده قوهٔ ناطقه ومفکره-
لریله حیوانات سائره‌دن ممتاز اوله‌رق غضب و شهوتلرینی
تعدیل وتخصیص عقول کامله وسلیمه اربابی غضب وشهوت یرینه
مهر ورقت ایله تزیین ذات ایدرلر وغضب وشهوته اصلا میل
وانهماك ایتمزلر .

وقف

تخت دل معمور شد پاك از هوا
بروی . الرحمن علی العرش . استوا

مآل بیت

تخت دل هوادن پاك اوله‌رق معمور ومنوراولدی. بونك
اوزرینه الرحمن علی العرش استوا سری ظاهر اولدی یعنی
قلب مؤمن عرش رحمن اولوب هوای نفسدن پاك ومنور
ومعموراولدقده دائما اوقلب نظرکاه الهی وتختکاه معالی اولور.

صد هزاران نیزهٔ فرعون را
درشکست ازموسیٔ بایك عصا

مفهوم بیت

یوزبیکلرجه نیزهٔ فرعون برعصای موسی یوزندن شکست
اولدی . یعنی فرعونك جلب و جمع ایتدیکی سحر بازلرینك
عصالرینی بحوله تعالی حضرت موسی علیه‌السلامك بر عصاسی
قیردی کچیردی. سحربازان ایمانه کلدی عاصی وطاغی والوهیت
دعواسیله عنود جانی وباغی فرعون وجنودی عاقبت غرق ومحو
اولدی . شارح مثنوی روح البیان صاحبی بوبیتك شرحنده
بونده اشارت واردرکه فرعون نفس اماره و قوای شریرهٔ

نفسانیه یوزندن هرچند موسای قلبه تخییلات وتمویهات ایدرسه ینه موسای قلب بر عصای ذکر حقانی ایله جمله‌سن ابطال واثرلرین محو وافنا ایلر الحاصل اهل حق اولانلر عزیز ومنتقم وامثالی اسمأ الهیه یوزندن اعدای ظاهره وباطنه‌یه غالبلردر وبونده کرامات اولیایه دخی رمز واردر. زیرا انبیا علیهم السلام معجزات قاهره ایله الزام مکذبین ایتدکلری کبی اولیا دخی کرامات باهره ایله قهر منکرین ایتمشلردر . وکرامت عظمی اصلاح نفس ایدوب قوای طبیعیه و نفسانیه‌نك آثارینی ازاله ایتمکدر دییور .

صد هزاران طب جالینوس بود

پیش عیسی و دمش افسوس بود

معنای بیت

یوز بیکلرجه طب جالینوس حضرت عیسی ونفسی پیشگاهنده عاجز اولدی . یعنی عیسی علیه السلامك مبارك نظر ونفسی یاننده اطبای حاذقه‌نك بعض امراض مشکله‌نك ازاله‌سنده عجزلری مسخره‌لق اولدی . زیرا آنلرك عاجز اولدقلری امراضی عیسی علیه السلام نفخ روحانی ایله ازاله ایدرایدی . ازجمله اکمه که انادن اعمی‌یی وبدن انسانه عارض اولان برص

که بیاض لکه‌لری باذن الله تعالی طیب نفس ونظری ایله بری قیلار ایدی .

صدهزاران دفتر اشعار بود

پیش صرفی امی اش عاربود

مدلول بیت

یوز بیکلرجه دفتر اشعار بر نبی امی حضورنده عیب وعار اولدی. یعنی خاتم الانبیا علیه افضل التحایا افندمز حضرتلرینه شرفنازل اولان قرأن جلیل الشانك فصاحت و بلاغتنه فصحا وبلغای عرب حیرتلره دوچار وانلرك دفاتر اشعاری حضور معالیموفور رسالتپناهیده باعث عار اولدی و نهایت وحی جلیل سبحانی‌یی تصدیق وفصاحت وبلاغت فرقانیه‌نك مرتبهٔ علیاسنی تقدیس ایتدیلر.

باچنین غالب خداوند کسی

چون نمیرد کر نباشد اوخسی

مأل بیت

اویله‌جه غالب خداونده اکر برکمسه دنی دکل ایسه نصل اولورده تسلیمیت ایتمز یعنی اوصاف عالیهٔ ربانیه‌سی سبق ایدن ومالك

جنود ارض وسما وغالب وقاهر بیهمتا اولان مالك الملوك وحی لا یموت حضرتلرینك قدرت بالغه و تامه سنه قارشو جبابرهٔ ملوكك بیله مغلوب ومقهور اولدقلرینی بیلوبده نیچون میت كبی تسلیمیت وانقیادده بولنماز واجب ولایق بودر كه هر قول خلاق وقدیرك تحت قدرت غالبه سنده كمال عجزینی ادراك واوامر ربانیه سنه انقیاد اوزره اوله والا نمرود شداد فرعون وامثالی كبی ایكی جهانده خسرانه كرفتار وعذاب وعقابه دوچار اولور اهل عقل وایمان وایقان همیشه خوف ورجا و تسلیمیت واو امر الهیه یه متابعت ایله اكتساب رضای رب رحمان ایدر ونائل غفران حضرت منان اولور.

شكر كن غره مشو بینی مكن
گوش دار وهیچ خودبینی مكن

مدلول بیت

شكر ایت غفلت و نسیان ایله مغرور متكبر اولما قولاق طوت وهیچ خودبینلك ایتمه . یعنی شكر وعدم غفلت وتكبر حقنده كی نصایح واخطاراتی گوش قبول ایله استماع وقبول ایدوب حقك انعام واحسان بیوردیغی نعم ظاهره وباطنه یه حمد وشكر ایت وغافل وهیچ متكبر وخودبین وخودپسند اولما.

وقف

صد دریغ و درد كین عاریتی
امتان را دور كرد از امتی

مفهوم بیت

صد حیف ودردكه بو عاریتلك اعتقادسزلق برچوق امتلری امتلكدن دور ایتدی یعنی امم و اقوام سالفه كندیلرینه انعام واحسان الهی اولان نعمتلری آثار مرحمت الهیه اولدیغنی ادراك وایفای وجیبهٔ شكران ایتمدكلری كبی پیغمبرلرینك تبلیغات خیریه سنه وعقلا و حكماسنك نصایح واخطاراتنه قولاق ویرمیوب مجرد كندیلرینك هوای نفسلرینه اتباع ورأی وقوتلرینه اغترار ایتدكلرندن نعم ربانیه دن محروم ورضای خالق لم یزلدن مهجور و امتلكدن دور اولدیلر ناظم عالی مثنوی ناصح امت محمدی جلال الدین رومی حضرتلری بو ایكی بیت بدیعی دخی هم موجب عبرت وهم ده خیرخواهانه ومرشدانه نصیحت اوله رق ایراد بیورمشلردر . اقوام سالفه دن ازجمله قوم عاد و ثمود وقوم لوط ونوح قصه لری كتب تفاسیرده برتفصیل مسطوردر.

ای برادر برتو حكمت جاریه ست
آن ز ابدالست برتو عاریه ست

معنای بیت

ای برادر سنك اوزرینه حكمت جریان ایدیجیدر او حكمت

ابدال حقدندر سنك اوزرینه عاریتدر. یعنی اخوان دین میندن اولان ای مرید دادرم ذاتکده آثارینی مشاهده ایلدیکك حکمت ومعرفت وعلم وعدل وادب وخیر ایله الفت کبی معالی اوزرینه مغرور وخود پسند اولما بلکه فیاض کریم ومسبب حکیم اولان ذات کبریایه حمدوثنا ایله برابر اولیاسنه محبت ایت زیرا ابدال واحباء خداهمم روحانیه‌لریله نائل نعم تجلیات وفیوضات اولدیغنی ملاحظه وتأمل ایدوب مغرور ومتکبروخودبین اولماکه اوحکمت ومعرفت سکا عاریت حکمنده اوله‌رق زائل اولماسین. حضرت ناظمك بوبیت ایله خطاب ناصحانه‌سنده‌کی کمال تواضع ونوازش آثارکمالات مرشدانه‌لری جملهٔ مبجله‌سندن اولوب بوده انسانلره تواضع و حسن معامله وجوبنی تعلیم وتوصیهٔ پیرانه‌لریدر.

هین مشو نومید خودرا شادکن
پیش آن فریادرس فریادکن

مآل بیت

صاقین نومید اولمایوب کندینی شاد واوفریادرسك پیشنده فریاد ایت. یعنی ای حکمت ومعرفته نائل اولان برادر نعمت اسلام وایمانه وامت مسعودهٔ محمدیه‌دن بولندیغنه حمد وتشکر

وقف

وفریادرس عباد اولان حضرت معبودی تذکر وخوف ورجا ایله تضرع ایتدکجه وذوق روحانی ایله ایفای وجائب عبودیتله صفایاب اولدقجه شادان اولمق امر محققدر.

کفت پیغمبر که هرکه سرنهفت
زود کردد بامرادخویش جفت

مفهوم بیت

پیغمبرمز منبع حکم افندمز حضرتلری بیوردیکه هرکسه که کتم سر ایدر کندی مرادینه چابك و سریع واصل ونائل اولور. شارح مثنوی صاحب روح البیان بو بیتك شرحنده فخر عالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری سال فتحده کتم راز ایدوب مکهٔ مکرمه‌یه خبرسزجه وصول ایله بی محاربه عروس مأمول جلوه‌کر حصول اولدی‌نته‌کم کتب سیرده‌میندر وبونده اشارت واردرکه طبیعتی شریعت ونفسی طریقت وروحی معرفت وسری حقیقت ایله ستر ایتمك لازمدرکه مقصد حقیقی حاصل اوله زیرا طبیعتده ظلمت شهوت و نفسده ظلمت هوا وروحده تلوین خیال وسرده تلوین وهم مضمردرپس بوظلمات وتلویناتی شریعت وطریقت ومعرفت و حقیقت ایله ازاله وافنا ایتمدکجه تمکینه قدم باصماق اولماز دییور.

دانه چون اندر زمین پنهان شود
سراو سر سبزیٔ بستان شود

مدلول بیت

دانه زمین ایچنده پنهان و آنك سر ولبی سرسبزیٔ بستان اولور . یعنی یر ایچنده مستور اولان دانه‌نك سر و جوهرندن ظهور ایدن شی رونق افزا اولور . شارح مشارالیه بو بیتك شرحی مندرجاتنده سردانه‌دن مراد دانه‌ده بالقوه مندمج اولان اغصان واوراقدرنتکم سرقدر دیرلرقدردن مراد قضاالهی وشان غیبی وسرندن مراد عین ثابته‌نك مقتضیاتندرکه امورخارجیه و احوال ظاهریه‌در و بونده اشارت واردرکه سرالهی بردانه‌یه بکزر زمین دلده پنهان اولسه بستان درونك رونق ونضارتنه سبب اولور زیرا برنسنه‌نك عروقی استحکام بولمغله فروعی ظهور ایدر پس زمین ایچنده پنهان اولمیه‌رق وجه ارضده اولان دانه بومعنادن محروم اولدیغی کبی اظهار اولنان سرالهی دخی نمادن ممنوعدر وانك نماسی ترقیات معنویه ومکاشفات قلبیه ومشاهدات روحیه ومعاینات سریه‌در دیور .

زرو نقره کرنبودندی نهان
پرورش کی یافتندی زیرکان

معنای بیت

اکر زر وسیم نهان ومستور اولماسه‌لردی زیرکانده نصل پرورش بولورلار ایدی . یعنی التون وکومش یر التنده معدن اوجاغنده حرارت وبرودت ایله تربیه اولمامش اولایدیلر نصل اعتبار بولورلار ایدی زیرا سیم وزر صورتی وعالمك اعتبارینی بقدرته تعالی یرالتنده نهان ومستور وتربیه ایله معمور اولدقدن صوکرا اکتساب ایدرلر .

اولیا را دردرون هم نغمهاست
طالبانرا زان حیات بی بهاست

مدلول بیت

اولیانك درونلرنده دخی نغمه‌لر واردر او نغمه‌لردن طالبینه بهایتمز حیات واردر. یعنی خزائن رحمان اولان قلوب اولیاده مکنوز اویله نفخات روحانی واردرکه نغمات عادیه وجهریه کبی ذوق ونشه‌سی موقت دکل بلکه دائمی صفابخشادر طالبینك بوحاله نائلیتی مکارم اخلاق ومحاسن اعتقادایله اتصافلرینه وقلباً کمال اخلاصلرینه متوقفدر والا نغمات ونفخات قلبیه ایشیدلمز.

ای همه پوسیده در کون وفساد
جان باقی شان نروید ونزاد

مفهوم بیت

ای عالم کون وفساده هپ چورومش اولانلر بقاشا-
نندن اولان روح کوروغه‌دی و طوغمه‌دی . یعنی مرده
دللر کندیلرنده قلب اولدیغندن بحثله بزده نفخات قلبیهٔ
اولیایی ایشیدیرزدیه ادعا ایدرلر ایسه جواباً اولیأ الله معروف
اوله‌رق هرکسجه بیلنه‌مز معمافیه چورومش اولان تخم ودانه
نشو ونما بولماز ازهار و اشجار بیترمز اولدیغی کبی مرده
دللرده نائل فیض وترقی اولاماز . هر حالده انفاس حیات
افزای اهل اللهه نائلیت ایچون تصحیح اعتقاد وتهذیب اخلاق
ایله تنویر قلوبه سعی واهتمام ایتملیدر دیه‌رك تنبیه وتوصیه ایجاب
ایدر دیمك اولیور .

کوش رانزدیك کن کان دور نیست
لیك نقل آن بتو دستور نیست

مفاد بیت

ای طالب نغمهٔ معنوی قولاغنی یقین طوتکه او نغمهٔ روحانی

دور دکلدر لکن اونك سکا نقل وحکایه‌سنه رخصت یوقدر .
یعنی فیض معنوی طلب ایدن ابتدا اثار اولیایی جان قولاغیله
ایشتمه‌لی ومؤلفات کبار اهل اللهی مطالعه ایدوب تأمل ایتملیدر
زیرا قلبده فیض روحانی‌یه استعداد واردر فقط وقتندن اول
احوال روحانیه پك آچیق اوله‌رق نقل وافشا اولنماز بوده‌ادب
وحکمت معنویات اقتضاسندندر .

هین که اسرافیل وقتند اولیا
مرده‌را زایشان حیاتست ونما

مأل بیت

آکاه اول‌که اولیا اسرافیل وقتدر آنلردن مرده‌لره حیات
و نما واردر . یعنی اسرافیل علیه السلام باذنه تعالی نفخات
روحانیه‌سیله امواتی احیا ایده‌جکی کبی اهل الله دخی دنیاده
معناً مرده وفقط انکار وارتیابدن آزاده بولنانلری باذن خدا
نغمات و نفخات روحانیه‌لریله طریق فیض و رشاده سوق
وارشاد و حیات معنویه ایله احیا ایدر فلهذا ظاهر ومستور
علی‌الاطلاق اولیأ الله حقلرنده حسن ظن ومحبت لایقدر .

چون حکیمك اعتقادی کرده است
کآسمان بیضه‌زمین چون زرده است

معنای بیت

برحکیم شویله اعتقاد ایتمشیدیکه آسمان بیضه‌وزمین زرده‌سی کیبدر یعنی تشبیه طریقیله یومورطه‌نك بیاضی صاریسنی احاطه ایلدیکی کبی کوك یوزی یر یوزینی احاطه ایتمش و یر یوزی اورتاده قالمش اولدیغنی بر حکیمجك اعتقاد ایتمش ایدی .

گفت سائل چون بماند خاکدان
در میان این محیط آسمان
همچو قندیل معلق در هوا
نی بر اسفل میرود نی بر علا

مفهوم بیتین

برسائل دیدیکه بوخاکدانك یعنی کرهٔ ارضك سنك اعتقادك کبی محیط اولان آسمانك اورطه‌سنده قندیل معلق کبی نه‌اشاغی نه‌ده یوقاری کتمیوب هواده قالمسی نصل اولور زیرا قوجه کرهٔ ارض برشیئه مربوط ومستند اولمیه‌رق هواده معلق اولمق معقولمیدر .

آن حکیمش گفت کز جذب سما
از جهات ست بماند اندر هوا

مآل بیت

سائلك اومسئول عنه اولان حکیمی جوابنده بوکرهٔ ارضك محیطی آسمان میاننده بلااستناد قالوب دورماسی جهات ست‌دن یعنی تحت وفوقدن شمال وجنوبدن شرق وغربدن قوهٔ جاذبه ایله‌در اشته آسمان میاننده ارضك استقراری بو وجهله‌در دیدی.

آن دیگر گفت آسمان باصفا
کی کشد در خود زمین تیره را
بلکه دفعش میکند از شش جهات
زآن بماند درمیان عاصفات

مضمون بیتین

اوندن دیکر بر حکیمده دیدیکه آسمان باصفا اویله جسم جسیم ثقیل اولان زمینی کندینه نصل چکدی مجرد قوهٔ جاذبه‌سیله دکلدر بلکه جهات سته‌دن قوهٔ دافعه‌سیله برابر کرهٔ ارضی طوتدی وبوایکی قوتله یریوزی میان عاصفاتده یعنی هوا وشدتلی روزکارلر میانده قالدی ایشته شوابیات حکمت بیناتدن مستبان

اولیورکه قوهٔ جاذبه ودافعه قاعده‌سی یکی کشفیاتدن اولمایوب
قدیماً کشف اولنمشدر زهی قدرت ربانیه .

پس ز دفع خاطر اهل کمال
جان فرعونان بماند در ضلال

مآل بیت

ایمدی سمأ باصفانك بقدرته تعالی برای انتظام کائنات
کرهٔ ارضی مدافعه ایتدیکی کبی برای خاطر اهل کمال قدرت
قاهرهٔ الهیه فرعونلرك جهان انسانیته بارثقیل اولان ظلم وغدر
وفسادلرینی عبادینه مرحمةً دفع بیورمسندنناشی فرعونلر
وامثالی جانی ضلالتده قالدی .

پس ز دفع این جهان و آن جهان
مانده اند این بی رهان بی این وان

مفهوم بیت

ایشته برمقتضای حکمت ربانیه بو جهان و اوبر جهانك
یعنی جهان مادی ومعنوینك قوهٔ دافعه‌سندن فرعون و امثالی
اهل ضلال دنیوی واخروی یولسز و عفو و مغفرت الهیه‌یه
لیاقتسز قالدیلر .

سرکشی بر بندکان ذی الجلال
دان که دارند از وجود تو ملال

مفهوم بیت

ذوالجلال اولان الله تعالی حضرتلرینك بندکانه سرکشلك
ایدر ایسك بیلکه اواهل حال وعرفانك تجلیکاه سبحانی اولان
قلوبی سنك وجودندن ملال طوتارلار یعنی قلباً ملول ومحزون
اولورلارکه انجامی خوش اولمازچونکه اولیایه سرکشلك جناب
حقه راجعدر ومالك ارض وسما اولیاسنی قوهٔ جاذبه ودافعه‌ایله
انعام وعلم وعرفان لدنی ایله بکام بیورمشدر .

کفت پیغمبر که حق فرموده است
من نکنجم هیچ در بالا و پست

مدلول بیت

پیغمبر معالی‌اثر علیه صلواة الله الاکبر افندمز حضرتلری
دیدیلرکه حق تعالی و تقدس حضرتلری بن هیچ بالاوپسته
صیغمام بیوردی یعنی حضرت ناظم مثنوینك بو بیتیله که‌جك
ایکی بیتنك مآل منیفی برحدیث قدسی‌یی بیاندرکه جناب حق
(باکا یاراتدیغم ارض وسما واسع اولمادی و لکن بنم مؤمن

متنی قولمك قلبی باكا واسع اولدی) بیوردیغنی تلمیح ایدر .

در زمین و آسمان و عرش نیز
من نه كنجم این یقین دان ای عزیز

مفهوم بیت

خلاق كائنات بیوردیكه بن زمین و آسمانه حتی عرش اعظمه‌ده صیغمام ای عزیز حبیبم بو خصوصی یعنی ارض و سمانك باكا واسع اولمایوب نظرگاهم اولان قلب پاك واسع اولدیغنی علم الیقین بیله‌سن .

دردل مؤمن بكنجم ای عجب
كرمرا جویی درآن دلها طلب

مدلول بیت

صورتا نه عجیبدركه ارض و سمایه صیغمامده دل مؤمنه صیغارم ای طالب اكر بنی آرار ایسك نظرگاهم اولان قلوبده آرا . « دل بدست آور كه حج اكبرست از هزاران كعبه یكدل بهترست» « كعبه بنیاد خلیل آذرست » دل نظرگاه جلیل اكبرست » قطعهٔ غراسی نه كوزلدر لله درالقائل .

خود بزركی عرش باشد بس بدید
لیك صورت كیست چون معنی رسید

مآل بیت

عرش اعظمك عظمتی اسمندن دخی نمایان و پك عیاندر لكن صورت كیمدر چونكه معنی ایرشدی یعنی صورت بحثی سربحث معنوی یاننده كری قالیر واقعا پرنور اولان عرش اعظمك وسعت و كمال عظمتی نصوص قاطعه ایله ثابت ایسه‌ده مضمون منیفی بالاده رونقطراز صحیفهٔ سطور اولان حدیث قدسی موجبنجه من جهة المعنی نظرگاه سبحانی اولان قلوب سلیمهٔ منوره عندباریده عرشدن اوسع دیمك اولیور .

قطرهٔ دل را یكی كوهر فتاد
كان بكردونها و دریاها نداد

مدلول بیت

خالق ارض و سما حضرتلری جانبندن قطرهٔ دله برلك كوهری دوشدی كه او كوهری فلكلره دریالره ویرمه‌دی . یعنی مركز قلب آدمه بر كوهر نورانی عنایت ربانی اولدوكه بو كوهر روح روان و منبع عرفان زمین و اسمانه و بحار بی پایانه ویرلمه‌دی .

پادشاهانرا چنان عادت بود
این شنیده باشی اریادت بود

مفهوم بیت

پادشاهلرك قدیماً شویله بر عادتلری وار ایدیکه اکر یاد وخاطرکده ایسه اوعادت شوصورتله ایشیدلمشیدی .

دست چپشان پهلوانان ایستند
زانکه دل پهلوی چپ باشد ببند

مآل بیت

پادشاهلرك صول اللری طرفنده پهلوانلر ایستادهٔ موقع تعظیم اولورلار ایدی چونکه دل پهلوی قلب انسانی بدنك صول جهتنده مقید ومربوط ومرکز قلب منشأ متانت وشجاعتدن معدود اولدیغی مناسبتله بووضعیت اعتیاد اولنوب ارباب قوت و زمرهٔ شجعان پادشاهلرك قلب جهتی اولان صول طرفلرنده انتظام اوزره بولنورلار ایدی .

مشرف واهل قلم بردست راست
زانکه علم خط آن دست راست

مدلول بیت

ناظر وقرین واهل قلم پادشاهك دست راستنده یعنی صاغ جهتنده اخذ موقع ایدرلر ایدی . شو مناسبتدن دولاییکه علم خط صاغ ال ایله اولور و نظار وقرنا جملهسی صنف اهل سیف مقابلی صنف اهل قلم عد اولنور .

صوفیانرا پیش روموضع دهند
کایینه جانند و از آیینه بهند

مفهوم بیت

صوفیلره علما زمرهسنه پادشاهلرك پیش روینده مواجههٔ شاهانهده موضع ویریلیر ایدی که آنلر آیینهٔ جاندر وبلکه آیینهدن دها کوزلدر. یعنی اوذوات صافیه معنوی و روحانی علوم ومعارفلری یوزندن مرأت مصیقل ومجلا کبی اولدقلری اعتباریله پیش روده ومواجههٔ پادشاهیده بولندقلری صورتده قلبلرینك نورانیتلری و صفای روحانیلری پادشاهك دیدهٔ بصیرتنه عکس ایدرك انکشاف خاطر وانشراح قلب معالیمظاهر حاصل اولور .

سینه صیقلهازده درذکروفکر

تا پذیرد آیینه دل نقش بکر

مفاد بیت

صوفیٔ عالم ذکر وفکر الهیده سینه‌سنه صیقل و جلالر اورمشدر تا که آیینهٔ دل نقش بکروصافی‌یی قابل ومالك اولسون بوبیت ماقبلنده‌کی بیتی تنویر ایدر .

هرکه اوازصلب فطرت خوب‌زاد

آیینه در پیش او باید نهاد

مآل بیت

هرکیم که اوصلب فطرتدن خوب زاددر آنك پیشنده آیینه وضع ایتمك لایقدر . یعنی اصل خلقتده کوزل یارادلمش ایچون حسن وآنی کورمك اوزره آیینه‌یه نظر مناسب ومستحسن اولوب پادشاه ایسه اصل فطرتده کوزل و خوب‌زاد اولمغله بعضاً مرآت مصیقل کبی قلب مصفی صاحبلری بولنان علماء عاملینك مواجههٔ شاهانه‌ده بولنه‌رق رؤیت ومشاهده‌سی پادشاهلر ایچون پك مناسب و لایق اصولدن اولدیغی مستبان اولیور .

وقف

چیست دنیا از خدا غافل بدن

نی قماش و نقره و فرزندوزن

معنای بیت

دنیا نه‌در جناب حقدن غافل اولمقدر یوقسه قماش وکموش واوغل و زوجه دکلدر . یعنی جناب خلاق کائناته عبودیت وعبادتدن غافل اولمق و انجق دنیایه میل و محبت ایتمك جائز دکلدر والا مال واولاد صاحبی اولمق وجناب معطیٔ حقیقیدن غافل اولمیوب بقدرالامکان انفاق عائله‌یه وساطت وامور خیره خدمت ایتمك عندباریده مقبول اولور وبیت آتی بونی تنویر ایدر.

مال راکز بهرحق باشی حمول

نعم مال صالح گفت آن رسول

مدلول بیت

مالی حق ایچون حمول اولور ایسك اول‌رسول بیوردیکه مال صالح نه کوزلدر . یعنی صورت مشروعه‌ده مالدار واهل ثروت اولان وحسن استعمال ایدن رضای باری‌یه نائل ورسول‌الله صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز مال صالح رجل صالح ایچون کوزلدر بیوردقلرینه ماصدق اولور .

آب در کشتی هلاك کشتی است
آب اندر زیر کشتی پشتی است

محصول بیت

صو کمی ایچنده کمینك هلاکیدر التنده کمی‌یه قوتدر. یعنی سفینه‌نك ایچنه صودخول ونفوذ ایدرسه موجب غرق وهلاکی اولور لکن صوکیرمزسه التنده‌کی صو ظهیر وسفینه‌نك سیرو حرکتی سهل ویسیر اولور بونك کبی انسانده صوده یوزر برکمی‌یه مشابه ودریای عالمده یوزر بر سابح اولوب مال دنیا محبتی دروننه املاو کندیسنی مستغرق حب دنیا ایلرسه بوغفلتله کندیسی غرق و هلاك اولور فقط بویله اولمیوبده مالی خیره ومواضع مشروعه‌یه صرف ایچون تحت اداره‌سنده بولوندررسه بوحسن نیت وخدمتله دنیوی و اخروی نائل فوز سلامت ومقبولیت اولور.

جهد حقست ودوا حقست ودرد
منکر اندر نفی جهدش جهد کرد

معنای بیت

سعی ایتمك حقدر و درد و دواده حقدر منکر اولان

انکار جهد بحثنده جهد و سعی ایتدی یعنی مذهب جبریه صاحبلری مذهب اهل سنته مخالف اوله‌رق سعی وجهدك تأثیری اولمادیغندن بحثله چالشمه‌یی نفی وانکار صددنده ایراد دلیل ایله ادعاده بولندیلرکه بو مسئله‌ده مخالفته چالشمه‌لری ایله دعوای بیمعنالرینی تناقض ایله اخلال ایتدیلر هر اموردە جهد وسعی ازجمله مادی ومعنوی دردە دوا امرحق و مشروعدر وفقط خالق و تأثیر و توفیق حسن تدبیر خدادندر جبریه مذهبنده بولنانلری بوبیت حکیمانه پك خوش الزام ایدر.

پس دهان دل ببند ومهر کن
پرکنش از باد مهر من لدن

مآل بیت

ایمدی دهان دلی بند ایدوب مهرله‌ده قلبنی علم لدن نسیم مهر ومحبتدن پر ایله. یعنی انسان کندینی منحصراً دنیا مال ومناللك واولاد واخوانك محبتیله مشغول ایتمیوب قلبنی معارف لدنیه ومعرفت ومحبت الهیه ایله پرنور ایتمکه سعی واهتمام ایتملیدر. بولنده امر وتنبیه مرشدانه وحکیمانه‌در.

هر که داد او حسن خودرا در مزاد
صد قضای بد سوی او رو نهاد

معنای بیت

هر کیمکه کندی حسنی مزاده ویردی اوکا یوز قضای بد یوز قودی . یعنی بر انسان که آرزوی شهرتله کمالات واسرارینی اهل کمال ومعرفتك غیریلرینه‌ده علی العموم افشا ایدرسه بر چوق مشکلاته و اصحاب اغراض وحسدك حیل ودسایسنه دوچار اولور و هر جهتدن بداحوال یوز کوستر .

چشمها و خشمها و رشکها
بر سرش ریزد چو آب از مشکها

مفهوم بیت

چشملر خشملر ورشك وحسدلر طولوملردن آقان صو کبی آنك باشنه آقار دوکولور صاچیلیر یعنی مفتون شهرت اولانلر اصابت عیونه و اصحاب اغراضك رشك و حسدی سیئات وشرورینه دوچار اولور حاصلی شهرت آفت اولدیغندن آرزو اولنه‌جق بر حال دکلدر. فضل وکمال اربابی ینه اهل کمال وارباب حسن حال ایله مشاوره ومنافع عمومیه یولنده خالصانه خدمت

وقف

وهمت ایله اکتفا و شهرت قازانمقدن اتقا ایتملیدرکه مسلك عقلا بودر .

اوکه غافل بود از کشت بهار
او چه داند قیمت این روزکار

مدلول بیت

اوکمسه‌که بهار موسمنده زراعتدن غافل اولور او بو روزکارك قیمتنی نه‌بیلیر. یعنی انسان بهار آسا دور شبابنده سعی وکوشش ایتمیوبده زمانی بیهوده امرار و اضاعه ایدرده مزرعهٔ ذهن وقلبنه علم و معارف حبوب وبذورینی اکمکده اهمال وغفلت ایلرسه وقت حصاد روزکارینك قدر و قیمتنی تقدیره مستعد اوله‌ماز. وقت وهنکام شباب واستعدادینی غافلانه بوش کچیرنلر نسیم فیض افزای لطف الهیدن مستفیض ومستفید اوله‌میه‌جغی درکاردر فلهذا انسان موسم بهارنده عبودیت وعبادتی ایفا ایدرك علم وهنره سعی ایدوب زمان استعدادینی ضایع ایتمه‌ملیدر.

در پناه لطف حق باید کریخت
کو هزاران لطف بر ارواح ریخت

مآل بیت

پناه لطف حقه صیغنمق لازمدرکه اومعبود بالحق ارواح

اوزرینه بیکلرجه لطفلر نشر ایتدی . یعنی انسان ایچون آفت
شهرتدن و تضییع وقتدن سلامت ومحفوظیت آنجق امتثال
واطاعت اوامر الهیه ایله لطف صیانت ومرحمت الهیه‌یه التجا
ایله میسر اولور .

تا پناهی یابی آنکه چون پناه
آب و آتش مرترا کردد سپاه

مضمون بیت

تا بر پناه بولورسك که اوحقیقةً پناهدر . آب وآتش
سکا پناهدن سپاهدر . یعنی حب ورضای باری‌یه نائل اولنجه
آب وآتش جند وسپاه اولور . بوبیت حکیمانه نوح وموسی
صلواة الله علی نبینا وعلیهما حضراتنه دریا وطوفانك باذنه تعالی
جند الهی حکمنده یار وجمله اعدالرینی قهار اولدیغنی وخدا
حضرت ابراهیم علیه‌السلامه آتش نمرودی برد وسلام ومانند
کلزار ونمرودی تارمار ایلدیکنی متضمن‌در .

خلق حق افعال مارا موجدست
فعل ما آثار خلق ایزدست

معنای بیت

خالق حق بز قوللرینك افعالنی موجددر بزم فعلمز اثار

خلق خلاق کائناتدر . یعنی بعض ارباب اعتزالك زعمی کبی
قول فعلنك خالقی اوله‌ماز بلکه الله تعالی خالق کل شیءدر .
شوقدر وارکه عبد ارادهٔ جزئیه‌سیله بر فعلی اختیار وعزم
وقصد ایدوب جناب حق خلق وایجاد ایدر . بومسئله‌یه دائر
قصیدهٔ امالی ونونیه شرحلریمزده آیات واحادیث جلیله ومباحث
واسعه مندرجدر .

زانکه ناطق حرف بیند یا غرض
کی شود یکدم محیط دو عرض

مدلول بیت

الله تعالی بزم فعلمزك خالقی اولدیغی شبهه‌سزدر . چونکه
نطق ایدن برانسان منطوقنك حرفنی‌می یاغرض و معناسنی‌می
کورور نصل اولورده بر دمده نطق آننده هم حروف و کلماتی
وهمده معناسنی احاطه ایده‌بیلیر البته ایده‌مز . یعنی انسان بر
ایشی ایشلر ایکن هم اوایشك فاعلی وهمده خالقی اوله‌ماز بلکه
برایشی ارادهٔ جزئیه‌سیله قصد و اختیار ایدرده جناب حق
خلق ایدر حتی عبد هرنیت وقصد ایتدیکی شیئك حصولنه ارادهٔ
الهیه تعلق ایتمدیکی تقدیرده موفق اوله‌ماز چونکه قصد واختیار
عبده عائد ایسه‌ده خلق وایجاد آنجق مشیت الهیه‌یه متوقفدر .

کر بمعنی رفت شد غافل ز حرف
پیش وپس یکدم نبیند هیچ طرف

مفهوم بیت

ایراد نطق ایدن اکر معنـایی ملاحظه‌یه کیتسـه حرف ولفظدن غافل اولور . کذلك انسان پیش وپسـنده‌کی شیئی بر دمده کوره‌مز . یعنی نطق وکلام ایراد ایدن هم لفظی همده معنایی برآنده ملاحظه وضبط وحفظ ایده‌مز . نته‌کم انسان هم پیشنده وهمده پسنده‌کی اشیایی بردمده رؤیت ومشاهده ایلیه‌مز . بیت سابقده دخی بیان اولندیغی اوزره انسان فعلنك هم فاعلی همده خالقی اوله‌ماز . بعض معتزله‌نك عبد فعلنك خالقی اولدیغنه دائر ادعاسی غیرصواب وخطا اولدیغی ابیات مشروحه بیلدیریبور .

حق محیط جمله عالم ای پسر
و آندارد کارش ازکار دکر

مضمون بیت

جناب حق جمله عالمی محیط اولدیغی ای اوغل بیل واو خلاق کائنات برایشی دیکر ایشدن دولایی کیری طوتماز . یعنی هر یرده حاضر وهر جهته ناظر وهر شیئی سمیع وبصیر اوله‌رق

نور جهان آراسی محیط جمله عوالمدر قدرت بالغهٔ ربانیه‌سی محیر عقولدر .

نور نور چشم خود نور دلست
نور چشم ازنور دلها حاصلست

مفهوم بیت

چشمك نورینك نوری انسانك کندی قلبنك نوریدر . زیرا کوز نوری قلبلرك نورندن حاصلدر . یعنی نور عین نور قلبدن وبوده نور محیط خلاقك شمول و تعلقندن حاصلدر . بوتعلق اولماسه انسانك چشمی محسوساتی بیله حقیله ولایقیله تشخیص ایده‌مز معناسی تفهم اولنیور .

ای که ازنور خدا غافل شدی
درزمانه باطل و عاطل شدی

مدلول بیت

ای نور خدادن غافل اولان کمسـه بوغفلتله زمانه‌ده باطل وعاطل قالدك . یعنی نور خدادن بیخبر اولان کمسه حقایقی فرق وتمیزدن عاجز اوله‌رق دنیانك مزرعهٔ آخرت و دنیـاده سعی

وغیرت وبر وخیره خدمت ایکی جهانده موجب نجاح وسعادت اولدیغنی عارف اولمیوب باطل وعاطل بر حالده و بلکه حیوانات منزلتنده قالیر . نور خدادن غافل اولمایان کمسه‌لر دنیاده وسع وطاقتی مقدارنجه لسانیله قلمیله مالیله بدنیله عقلیله فکریله انسانیته وعمومك خیر و منفعتنه عائد خدمته و محبت وطنیه‌نك ایجاب ایتدیکی جهد ومعاونته غیرت وهمت آرزوسنده بولنور . بوبیت حکیمانه مذهب جبری‌یه مائل اولانلری تخطئه و تنبیهی متضمن‌در .

رنج و غم را حق پی آن آفرید
تابدین ضد خوش دلی آید بدید

معنای بیت

جناب حق رنج و غمی خلق ایتدی تاکه ضدی اولان کوکل خوشلغی قلب فرحی انکشاف ایدرك ظهوره کله . یعنی بر مقتضای حکمت ربانیه دنیاده انسانلره رنج وغم اولمامش اولسه قلبده راحت ومسرت نصل ظاهراولورایدی‌که هرشیئك قدر و قیمتی ضدیله بیلنور . نتهکم انسان بعضاً بر عارضه ایله راحتسز اولورده صحتنك بیوك نعمت اولدیغنی هر وقتدن زیاده تقدیر ایدرك حمد وثناده بولنور . اولمایجه خسته قدرك . بیلمز آدم صحتك . بیتی اوجمله‌دندر .

وقف

نور حق را نیست ضدی در وجود
تا بضد اورا توان پیدا نمود

مآل بیت

نورحقه بوعالم وجودده ضد یوقدرکه آنك ضدینی ظاهرده ارائه‌یه امکان واقتدار پیدا اولسون . یعنی نور ارض و سما اولان جناب حقك نورینك ضدی عدیم الامکان اولدیغندن نور الهی‌یی حسیات ظاهره ایله ادراك وتمثیل اصلا ممکن دکلدر . منور سموات وارضین اولان خلاق لم‌یزل محیط کائنات اولان نوریله دیله‌دیکی قولنه هدایت و معرفت بخش واحسان بیورر .

ما چو چنکیم وتوزخمه میزنی
زاری ازمانی توزاری میکنی

مفهوم بیت

الهی بز قوللرك چنك کبی‌یز اوچنکه ذات پاکك صدا ویرمك ایچون زخمه زن اولور زاری بزدن دکلدر . سن بزی زاری ایدرسك . یعنی ای ذات کبریا بز برالت صوت وصدا کبی اولوب بزم زار و فغانمز سندندر هرنه وجه ایله ارادهٔ

صمدانیه‌ك صدور ایدرسه اوظاهرده بزدن ونفس الامرده نزدالوهیتکدن صادراولور وخلق وایجاد بیوریلور. بوومابعدی ابیات شریفه جبر متوسطی ایما ایله انسانلرده جبر کلی اولمادیغنی و انسان هر امورینه صرف ایلدیکی اختیار و اراده‌سنی حسن نتیجه‌یه مظهریت وموفقیتی جناب مؤثر ومدبر حقیقینك لطف وعنایت ربانیه‌سنی ملاحظه ورجا ایدرك صرف واعمال ایتمسنی ومجرد کندی عقل و تدبیرینه اعتماد و اغترار ایتمه‌مسنی تلمیح وتوصیه ایدر .

ما چو نایيم و نوا در مازتست
ماچو کوهیم وصدا در مازتست

مدلول بیت

یارب بز قوللرك نای کبی‌یز وبزده نوا ذات الوهیتکدندر بز جبل کبی‌یز بزده‌کی صدا دخی ذات پاککدندر . یعنی صوت وصدا کرچه صورتا نیدن ظهور ایدر وطاغلردن عکس صدا ظاهراً بزم صوتمزدندر حقیقتده ایسه بوصدالر هپ محیط کائنات اولان واجب‌الوجود حضرتلرینك ارادهٔ ربانیه‌سیله خلق وایجاد بیوریله‌رق ظهور ایدر .

ماچو شطر نجیم اندر بردومات
بردومات مازتست ای خوش صفات

مفهوم بیت

الهی بز قوللرك غالبیت ومغلوبیتده شطرنج کبی‌یز شوایکی حالده هر بری ارادهٔ الهیه‌نك تأثیرندندر ای خوش صفات ربمز . یعنی شطرنج اویوننده صورتا اوینایانلرك تحریك ایتدیکی آلات کبی‌یزکه اویونك نتیجه‌سنده غالب ومغلوب اولمق نفس الامرده محرك ومدبر حقیقی اولان جناب خلاق لم‌یزلدندر.

ما که باشیم ای تومارا جان جان
تا که ما باشیم باتو در میان

مآل بیت

ای روحمزك روحی بزکیم اولویورزکه ذات واجب‌الوجودك ایله میانده اولالم. یعنی لسانمزده کندیمزه وجود ویروب بز تعبیر ایدییورز فقط بوتعبیر ایله بویله کندیمزه وجود ویرمك حقیقت دکلدر زیرا جانمزك جان و روحی رب‌العالمیندر بزم وارلغمز محضا وجود واجب‌الوجود سایهٔ فیاضانه‌سنده‌در .

ماعدمها ییم و هستیهای ما
تو وجود مطلق فانی نما

مضمون بیت

بز قوللرك عدملرز ودنیاده وارلغمزده اویله‌در ذات باقی وقدیمك بروجود مطلقدرکه جهانی فانی ارائه ایدیجیدر . یعنی کافهٔ خلائقك عدمدن خلق وایجادی وتربیه واستعدادی قدرت بالغهٔ ربانیه ایله‌در فلهذا انسانلر وسائر باالجمله مخلوقات اول وجود مطلقه کوره معدوم حکمنده‌در افعال وآثار بشریه ایسه مؤثر حقیقی اولان جناب حقك خلق و ایجادندن ساحهٔ وجودده رونمون اولور بوعالمده وجود مخلوقات وجود مقیددر وجود مطلق اولماسه وجودمقید هیچدر واجب الوجود حضرتلرینك اسماء حسناسنه نظراً موجودات ممکنه آیینه‌ده‌کی صورتلره تشبیه اولنه‌بیلیر مثلا وجود مقید اولان برانسان آیینه‌ده کورونور چکیلنجه کورنمز اولور وانساندن خیر ظهور ایدرسه عنایت ربانیه‌نك اثریدر وشر ظهور ایدرسه قهر ربانینك اثریدر وهرشیٔ هالك وزائل اولور انجق وجه‌الهی ذات کبریاسی هالك اولمیوب دائم وباقیدر .

وقف

لذت هستی نمودی نیست را
عاشق خود کرده بودی نیست را

مفهوم بیت

یارب العالمین ذات پاکك یوقلق عالمنه وارلق لذتی کوستر- دکده اوعالم عدمی کندینه عاشق قیلدك . یعنی بالاده دخی بیان اولندیغی اوزره وجود مطلق حق یانده وجود مقید وموقت اولان خلق عالم هیچ حکمنده ایکن خلاق کریم عالم ارواحی کندینه عاشق قله‌رق وارلق لذتی کوستردی .

ما نبودیم وتقاضامان نبود
لطف تو ناگفتهٔ مامیشنود

محصول بیت

یااله العالمین بز قوللرك نابود ایدك وتقاضا وطلب وابتغامز دخی معدوم ایدی فقط ذات پاکنك لطفی بزم سویلیه‌مدیکمزی سمیع وعلیم ایدی . یعنی جناب حقك الطاف و مراحم ربانیه‌سی دها بزی بوعالم شهوده کتیرمزدن اول علم ازلی ربانیسیله احتیاجات بشریه‌مزی وسؤال و طلبمزی بیله‌رك بعدالخلق انعام واعطا بیوردی .

اطلب المعنی من الفرقان وقل
لانفرق بین احاد الرسل

مآل بیت

ای طالب حقیقت معنایی قرآن کریمدن طلب و رسل کرام حقنده اولان قول الهی‌یه نظراً بز احاد رسل بیننی تفریق ایده‌مز دیه سویله یعنی کافهٔ رسل عظام صلوات الله علی نبینا و علیهم حضراتی تبلیغ امر الهی و تعلیم توحید ربانی وظیفهٔ جلیله‌سنده متحدلردر فلهذا بین الرسل مراتب و درجات عالیه حقنده معانی حقیقی‌یی قرآن عظیم الشاندن طلب وتحری ایله .

درمعانی قسمت واعداد نیست
در معانی تجزیه و افراد نیست

محصول بیت

معانیده تقسیم واعداد وتجزیه وافراد یوقدر . یعنی معانی تجزی وانقسامی قابل دکلدر بلکه جزء لایتجزی کبی غیرمنقسم وجوهر فرد کبی غیر متجزیدر زیرا تجزی و انقسام الفاظ و اجسامك خواصندندر عالم معنایه کوره بو مقوله اعتبارات اوله‌ماز معنی عالم وحدته ناظر و صورت عالم کثرته دائردر

وصورتده کثرت معناده وحدته مخالف دکلدر وکثرتده وحدت معتبر ومقبولدر .

اتحاد یاربا یاران خوش است
پای معنی گیر صورت سرکش است

مدلول بیت

یارك یاران ایله وفاق واتحادی خوشدر معنی ایاغنی طوت که صورت سرکشدر . یعنی اتحادك مقتضاسی برمقصد معنویده اتفاقدرکه کان جمله یاران ومصاحبان برکریبان میاننده باش کوسترمشلردر ایمدی عرفانك وار ایسه عالم وحدته ناظر اولان معنایی طوت که انك ضبط وربطی سهل و آساندر زیرا عالم معناده ایریلق غیریلق یوقدر قسم واحد حکمنده‌درا کرچه صورتده‌ده معنا واردر لکن هراهل صورت غفلت حیلولتیله معنایه مطلع اوله‌ماز واتحاد تجلی الهی ایله ظهور ایدر .

صورت سرکش گدازان برنج
تابیینی زیراو وحدت چو گنج

مفاد بیت

صورت سرکشی رنج وزحمت ایله اریت تاکه او صورت

التنده خزینه کبی وحدت کوره‌سن. یعنی سعی واجتهاد ایدوب صورت وکثرت سرکشی محویته قلب ایله‌که تحتنده دفینه کبی مرغوب اولان وحدت کوره‌سن معنی صورت التنده نهان وحدت کثرت ایچنده پنهان‌در اولحالده قوهٔ روحانیه‌یه نائلیتله بکام ومعنوی عالیمقام اولمق میسر اولور بوبیتدن منفهم اولورکه صورت سرکش اولدیغی کبی اهل صورت دخی سرکش واهل معنایه غیر منقاددر ومطالعهٔ وحدتدن اعمادر زیرا خودبینك نفسی مطالعهٔ وحدته حائلدر .

ورتو نکدازی عنایتهای او
همم کدازد ای دلم مولای او

مفهوم بیت

واکرای مجاهد کندی رنج وتعب و زحمتکله صورت سرکشی اریده‌مز ایسك جناب حقك عنایتلری انی اریدرای بنم جان ودلم انك قول وبنده‌سیدر . یعنی سن عبودیت وعبادتده ثابت‌اول مجاهدهٔ نفسده قصورایتمه اکر صورت‌سرکشی اریدوب محویته منقلب ایده‌مز ایسك قلبکده ایمان واخلاصك ثابت اولدیغی حالده عنایت ربانیه ایریشر و عبودیت تامهٔ قلب تجلی الهی ایله حاصل اولور وباطنه تجلی ربانی اولنجه ظاهر دخی مظهر خشوع اولوب ظاهر وباطن ارتباط تام بولور .

وقف

عاقل از سرنهد این هستی وباد
چون شنید انجام فرعونان وعاد

معنای بیت

عاقل اولان کمسه فرعونلرك وقوم عادك انجامنی ایشیدنجه بووارلغی وهوای نفسانیسنی باشندن براقیر یعنی خود بینلکنی وکبروسوء اخلاقنی ترك ایدر .

ورنه نهد دیکران از حال او
عبرتی کیرند از اضلال او

مدلول بیت

اکر عاقل انانیتنی خودبینلکنی وهوای نفسانیسنی باشندن ترك ایتمز ایسه انك اضلالندن صوکرا دیکرلری عبرت‌طوتارلار. یعنی عاقل اولان کمسه امم ماضیه‌دن نیجه اهل طغیان وارباب کبر وعصیان کلمش وجهل وضلالت وعناد ونخوت یوزندن صنادید وظلمه واقویاسی بیله عاقبت غضب وقهر ربانی‌یه دوچار اولمش اولدقلرینی هرعاقل تفکر و ملاحظه ایدرك مساویٔ اخلاقنی وخصوصیله انانیتنی ترك ومحو ایتملیدر اکر ایتمز ایسه کندیسیده مضمحل ودیکرلرینه عبرت اولور .

کفت نوح ای سرکشان من «من» نیم
من زجان مردم زجانان زنده‌یم

محصول بیت

حضرت نوح علیه‌السلام دیدیکه ای سرکشلر بن «بن» دکلم بن جاندن مرده وجانان ایله زنده‌یم. یعنی قومنك متکبرین وسرکشانه خطاباً بن نفس وهوایه تابع اولمایوب بنده‌کی روح حیوانی مرده ومعنوی روحم معبودازلی ومحبوب ابدی اولان جناب خلاق کائناتك عشق و محبتی ایله زنده‌در هرنه‌که سزه تبلیغ ایدرسه‌م ارادهٔ ربانیه اوله‌رق واجب‌الاتباعدر.

جمله ما و من بپیش او نهید
ملك ملك اوست ملك اورادهید

مفهوم بیت

بز وبن کبی انانیتی خدانك پیشنه نهاده ایدیکز ملك اونك ملکیدر ملکی مالکنه ویریکز. یعنی الفاظ واحوالدن کبر وانانیته دلالت ایدن شیلری براقیکز و جناب حقك قوللرینه بخشایش ربانیسی اولان جسم و جان و عقل و جنان و مال واملاکدن جمله‌سنی مالك حقیقیسنك امر و رضای عالیسنه توفیقاً حسن صرف واستعمال ایدیکز.

چون فقیر آیید اندراه راست
شیر وصید شیرخود آن شماست

محصول بیت

فقیر اوله‌رق طوغرو یولده کلیرسه‌کز آرسلان واونك صیدی بیله سزکدر. یعنی کبر و انانیتی تارك اولوب طریق مستقیمی التزام ایدنلری ید قدرت صمدانیه نیجه نیجه نعمتلر وموفقیتلره نائل ایدر. جناب حق متواضعین وخاشعینی سور جزیل الالطافدر.

هرشکار وهرکراماتی که هست
از برای بندکان آن شهست

معنای بیت

هرشکار وهرکرامات که‌واردر اول شهك بنده‌لری ایچوندر. یعنی خلاق لم‌یزل حضرتلرینك خلق وایجاد بیورمقده اولدقلری انواع نعم والطاف وجمله احسانات وکرامات ذات کبریاسنه ربط وتسلیم قلب ایدوب طاعات وعباداتنه وایفای وظائف عبودیته سعی ایدن قوللرینه لایق وشایان اولور کرچه حضرت رحمان منکرلره‌ده دنیاده نعم ربانیه‌سنی معطیدر. فقط حقیقتده آنلر مسعود اولمیوب عاقبتلری ندامت وخسراندر.

آنکه دولت آفرید و دوسرا
ملك و دولتها چه کار آید اورا

مفهوم بيت

اوخلاق كائنات ومربئ موجودات كه دولت ملك ومالى و دنيا و عقبايى ياراتدى ايمدى ملك و دولتلر اوآفرينندهٔ دوجهانه نه‌كار كتيرر زيرا ذات اقدسى غنى عن العالميندر. يعنى حق سبحانه وتعالى حضرتلرى هيچ بر شيئه محتاج اولمايوب كافهٔ مخلوقات ذات كبرياسنه دائما محتاج اولديغنى و انواع نعم دنيويه‌يى كافهٔ عباد و خلائقى ايچون معرفةالله سر و حكمتنه بناءً خلق بيورديغنى تفكر وملاحظه ايتمه‌ليدر .

پيش سبحان بس نكاه داريد دل
تا نكرديد از كمان بد خجل

مآل بيت

رب العالمين اولان حضرت سبحان حضورنده قلبكزه نظر طوتكز تا كه بد كماندن خجل اولماياسكز . يعنى انسان هميشه ديوان حضرت معبودده بولنديغندن نظركاه الهى اولان قلبكزه هيچ بر وجهله ريب وكمان عارض اولمامسنه امعان نظر

وقف

ايتمك مقتضاى عبوديتدر . زيرا انسانده خالقنه قارشو بدكمان وسوء ظن جنان سبب خجالت و خسراندر . شايد حسب البشريه ذهن انسانه ادنى مرتبه بعض اوهام وكمان حاطر ايتسه بيله درحال قبول ايتميوب رد ايدرك ايمان و اسلامنده قولاً وقلباً ثابت و طاعات و عباداتنده فعلاً وعملاً مداوم اولنجه او انسان نفس موسوسنه و افكار سيئه‌سنه حقيقةً مجاهد اولديغندن عند الهيده پك مقبول قوللردن اوله‌جغى بى‌ريب وكماندر .

آنكه او بى‌نقش ساده سينه‌شد
نقشهاى غيب را آيينه شد

مدلول بيت

اوكمسه‌كه بى‌نقش اوله‌رق ساده سينه اولدى اونك قلبى مرآت اولور . يعنى برانسان نور ايمان ايله وجدانى منور وبى غل و غش قلبى سليم اولوبده خواطر فاسده‌يى رد وازاله ايدر وايفاى وظائف عبوديت و عبادتى اهمال ايتميوب سعى واهتمام ايلرسه قلبى مظهر فيوضات و تجليات الهيه اوله‌رق مبشرات ايله عارفيندن اولور و عكس حالده نائل فيض ربانى اوله‌ماز .

آستان و صدر در معنی کجاست
ما ومن کو آن طرف کان یار ماست

مفهوم بیت

آستان وصدر تعبیرلری معناده نرده‌در سویله‌که اونلر وبز وبن کبی تعبیرات اوطرفدرکه اوبزم یارمزدر . یعنی اشاغی ویوقاری بن وشو وبو کبی اشارات و تعبیرات مختلفه محضا دنیاجه تعین شخصیات وهویات ایچون قوللانیلیر. فقط جهت وحدتده تعینات واختلافات هیچ یوقدر .

اندرین ره می تراش ومی خراش
تادم آخر دمی فارغ مباش

معنای بیت

صاحب نیاز ومناجاته بر تنبیه معنوی اوله‌رق دینلیورکه ای مرید نیازمندراه حقده یونتولمالی و زحمت چکمه‌لی تادم نهایته قدر چالشماقدن بر آن فارغ اولماملی . یعنی جناب فیاض مطلق حضرتلرندن مناجات ودعواتکزك اسعاف ومکافاتی الی آخر العمرطریق حقده بذل مساعی ایله میسر اولور فلهذا بقدرالامکان هیچ بروقت سعی وخدمت وغیرتدن فارغ اولمایوب مقتضای ادب وعبودیتده ثبات ایتملیدر .

تا دم آخر دم آخر بود
که‌عنایت باتو صاحب سر بود

مدلول بیت

تا آخردمده اخر بردم اولورکه عنایت حق سکا صاحب سر اولور . یعنی ای صاحب نیاز و مناجات مدت عمرکده مبشرات معنویه‌ده برحال روحانی سکا تجلی ایتمامش اولسه‌بیله صوك نفسه قدر رضای باری حصولنه وسیله اوله‌جق ره حقده سعی واجتهاد ایتکه عنایت ربانیه وفضل ومرحمت سبحانیه ایله حسن افعال واعمالك سببیله آخر دمکده قرة‌العین اوله‌جق برسر الهی وتجلی ربانی سکا صاحب ومددرس اولور .

از عدمها سوی هستی هرزمان
هست یارب کاروان در کاروان

مفهوم بیت

یارب عدملردن سوی هستی‌یه هرزمان کاروان کاروانی تعقیب ایتمکده‌در . یعنی یاقادر مطلق کل یوم هرآن بحروبرده لایعد ولایحصی انواع مخلوقات عالم وجوده کلیور کذلك حیوانا‌تدن ونباتاتدن وبنی‌آدمدن ملیونلرجه مقداری عدمه کیدییور

تسلسل وتوالیٔ کاروان کبی کلوب کیدییور بو جریان دائمی و بلا فاصله بو ایاب وذهاب وتداول متوالی مقتضای سلطنت ربانیه کدر.

علم چون بر دل زندیاری شود
علم چون بر تن زند باری شود

معنای بیت

علم قلب وروح اوزرینه اوررورسه یار اولور. علم تن اوزرینه اوررورسه بار اولور. بوبیت بدیعك نکت ومزایاسی بیت بدیع آتی ایله آکلاشیلیر.

هین مکش بهر هوا آن بار علم
تا ببینی در درون آنبار علم

محصول بیت

صاقین بار علمی آرزوی هوا ایچون چکمه تا که درونده انبار علم اولدیغنی کوره‌سین. یعنی انسان علوم وفنونی محض هوای نفسانی ایچون تحصیل ایتمیوب بلکه صور مشروعه‌ده صرف واستعمال ایدرك هم کندینی همده بولندیغی جمعیت مدنیه‌ده ابناء جنسنی مستفید ومستفیض ایتمك نیت خالصه

وقف

ومقاصد خیریه‌سیله تحصیل ایتمه‌لیکه اولوجهله حاصل اولان علوم وفنون هم صاحبنه یار ونافع همده ابناء جنسه فائده‌سی شامل وتدریجاً واسع اولور. وبوطریق اسلم ایله خزائن علوم عالیهٔ الهیه درونده انکشاف وانجلا ایدر.

تا که بر رهوار علم آیی سوار
بعد ازان افتد ترا از دوش بار

مأل بیت

علمی نیت خالصه ایله تحصیل واستعمال ایت تا که علمك اسب رهواری اوزره سوار اولوب اوندن صوکرا سن یوکنی دوشندن دوشورتورسون. یعنی علوم ظاهره‌یی تحصیل خصوصنده سعی ایله زحمت چکیله‌جکندن بعدالتحصیل حسن استعمال اولندیغی صورتده محصول علم صاحبنه یار اولورده اسب سوار کبی راحت ایدر. وچکدیکی بار تحصیلدن خلاص اوله‌رق مادی ومعنوی نائل فوائد وفیوضات اولور.

خویشرا صافی کن از اوصاف خود
تا ببینی ذات پاك صاف خود

مفهوم بیت

ذاتکی خودبینلك اوصافندن صافی قیل تا که کندیکی پاك

صاف كورەسين . يعنى انسان اوصاف ذميمەدن اولان خود پسندلكدن وسائر اخلاق سيئەدن ذاتنى پاك ايدرسه كنديسنى قلبى سليم وصاف بولور . وبو جهتله فيض بارى ايله دارينده فوزوسعادته نائل اولور .

كفت پيغمبركه هست از امتم
كو بودهم كوهر وهم همتم

مدلول بيت

پيغمبر معالى اثر افندمز حضرتلرى بيورديكه امتمدن ذاتلر واردركه اوهم كوهرم وهم همتمدر . يعنى امتمدن بر زمرۀ طيبه واردركه قلبلرى نورالهى اولان بنم نورمله پرنور وهمت وسعى وسيرت واعماللرى سيرت وسنتمه توافق ايدوب عند صمدانيده مقبول ومشكوردر .

مرمرازان نوربيندجان شان
كه من ايشانرا همى بينم عيان

مفاد بيت

اونلرك روحى بنى اونور الهيدن كورورلركه بندخى اونلرى هميشه اونور ايله مشاهده ايدرم . يعنى قلبلرى منور اولانلر

ذات معاليصفات رسالتپناهى يى حقيله تقدير وتحيات وتعظيمات لايقه ايله تبجيل ايدرك نورالهى اولان نور نبوتى كورورلر وعليه الصلوة والسلام افندمز حضرتلريده نور سبحانى اولان روح پرفتوح نبويلريله صالحين امت مسعودەسنى مشاهده وحق احق سعادتلرندەكى تحيات وتسليمات وتبجيلات مقابلندەردسلام وجلب رضاى رب الانام ايله مكافات بيوررلار .

همچو آن دوچشمۀ چشم روان
هست درحكم دل وفرمان جان

ايكى چشمۀ روان كبى اولان چشم انسان قلبك حكمنده وجان وروحك فرماندەدر . يعنى انسانك قلب وعقلى وجان وروحى نه وجهله آرزو واراده ايدرسه كوزلرى اولوجهله نظر ايدر .

كربخواهد رفت سوى زهر ومار
وربخواهد رفت سوى اعتبار

اكر دل وجان ايسترسه انسانك كوزلرى زهر ومار جانبنه كيدر . واكر ايسترسه اعتبار جهتنه كيدر ، يعنى انسانك قلب وعقلى منهيات طرفنه ميل ايدرسه ايكى چشميده اوجانبه عطف

نظر ايدر . واكر قلب وعقلى محرماته ميال اولمايوب افعال واعمال مشروعه ومستحسنه‌يه ميال‌ايسه كوزلرى دخى مشروع ومعقول اوله‌رق اعتباره شايان جهتلره نظر ايلر .

كر بخواهد سوى كليات راند
ور بخواهد حبس جزئيات ماند

مفهوم بيت

اكر قلب وروح انسان ايسترسه كوزلرى كليات جهتنه سوق ايدر واكر ايسترسه جزياته حبس ايدر . يعنى ارباب عقل و دانش ايسترسه كوزلرينى مخلوقاتده و على الخصوص انسانلرده وارض وسماده اولان آثار كليهٔ قدرت الهيه تفكر ومشاهده‌سنه سوق ايدر وكمال عظمت وسلطنت عموميهٔ ربانيه‌نك معرفتيله ذوقياب اولورده جزئيات و شخصيات محدوده‌يه عطف وحبس نظر ايتمز .

كر بخواهد سوى محسوسات رفت
ور بخواهد سوى ملبوسات رفت

مدلول بيت

اكر ايسترسه كوزلر محسوسات جهتنه كيدر. يعنى انسانك

قلب وروحى آرزو ايدرسه نيك وبد على العموم محسوساته نظر ايدر وايسترسه بعض هم جنسنك سيئات وعيوبنى لباس ستر ايله مستور وتحرى وتجسسدن صرف نظر ايلر .

همچنين هر پنج حس چون نايزه
بر مراد امر دل شد جائزه

مفاد بيت

ايشته اونك كبى هر بش حس بر مراد امر دل جريان ايديجى اولدى. يعنى حواس خمسه ظاهره اولان قوهٔ باصره . قوهٔ سامعه . قوهٔ ذائقه . قوهٔ شامه . قوهٔ لامسه . انسانك دل وروحى نصل آرزو ايدرسه اولوجهله معامله ايدر هر برى امر دله تابعدر اكر انسان بوقواى ظاهره‌يى محل مشروع ومستحسنه صرف واستعمال ايدرسه دنيوى واخروى نائل مكافات اولور .

كر بخواهد بر عدو مارى شود
ور بخواهد بر ولى يارى شود

مفهوم بيت

اكر انسانك قلب وروحى ايسترسه الى دشمن اوزرينه ييلان اولور واكر ايسترسه ولى ومحب اوزرينه يار اولور .

پنج حس ازبرون میسور او
پنج حس ازدرون مأمور او

مدلول بيت

ظاهری حواس خمسه قلب وروحك ميسور ومحكوملريدر درونی حواس خمسه‌ده اوحاكملرك مأمورلريدر . يعنی بالاده ايضاح اولنان قوای خمسهٔ ظاهره قلب وروحك محكوملری اولديغی كبی حواس باطنه اولان قوهٔ مفكره . قوهٔ ذهنيه . قوهٔ وهميه . قوهٔ حافظه . قوهٔ علميه . دخی قلب وروحك مأمورلريدر .

هين مكو فردا كه فرداها كذشت
تا بكلی نكذرد ايام كشت

مفهوم بيت

آكاه اول صاقين فردا سويله‌مه زيرا فردالر كچر تا كه ايام كشت وزراعت بالكليه كچميه يعنی انسانك عبادت ومحمدت و شكرانی وقتنده كركدر تأخير ايدوب فردايه براقمه نته‌كم زراعت موسمنده لازمدركه محصول ويره وهر ايش وقت وزماننده اولورسه نافع اولور .

ای خدای باعطا وبا وفا
رحم كن بر عمر رفته در جفا

مآل بيت

ای وفا وعطا صاحبی خالق ومالكم معبود ومستعانم مجيب كريمم بو عبد عاجزينك دنياده جفا ايله كچن عمرينه مرحمت بيور.

بكذران از جان ما سوء القضا
وامبر ما را زا خوان صفا

محصول بيت

يا ربی بزم جانمزدن سؤ قضايی دفع و صرف ايدوب سيأتمزدن تجاوز بيور واخوان صفادن بزی آيرما دور ومهجور بيورما .

كر تو طعنه می زنی بر بندكان
مر ترا آن مير سد ای كامران

مآل بيت

الهی اكر ذات پاكك قوللرك اوزرينه طعنه اوررور ايسك اوسكا مخصوص حق ربوبيتدر ای كامران. يعنی ای غنی عن العالمين

اولان خدامز قوللرك پرقصور وذات پاكك بى قصوردر . اكر قوللرينك تقصيرات وسيئاتنه طعنه وجزا ايدر ايسك اوحق الوهيتكدر. شان جليل ربوبيتك ايسه مغفرت ومرحمتدر . يا ارحم الراحمين .

ماچو مصنوعيم وصانع نيستيم
جز زبون جزكه قانع نيستيم

بز مصنوعلرز صانع دكللز زبوندن غيرى قانعدن بشقه بر شى دكللرز يعنى بز عجزمزى بيليرز چونكه مخلوق ومصنوعلرز صانع حقيقى انجق ذات الوهيتكدر بز زبون ومطيع وقانع قوللريكز بوندن غيرى برشى دكلز .

صبر آرد آرزورا نى شتاب
صبر كن والله اعلم بالصواب

مآل بيت

آرزويى صبر كتيرير شتاب كتيرمز صبر ايتكه الله تعالى تقدس حضرتلرى اعلم بالصوابدر يعنى دنيوى واخروى آرزولرى عجله كتيرمز انجق جناب فياض كريم ميسر قيلار فلهذا صبر ايتكه هر شيئك صوابنى وخيرو ايجابنى خدا عليم داناتردر حضرت مولانا قدس سره

وقف

الاعلى افندمز بو بيت حكيمانه ايله مثنوى شريفه حسن ختام ويريبور زيرا صبرده چوق كرامت حتى قرآن عظيم الشانده صبر حقنده متعدد امر وآيت واردر صبر ايله حزن وكدردن مسرته عسردن يسره ضعفدن قوته جهلدن علمه عداوتدن محبته مشكلاتدن تيسيرات وتسهيلاته وصول ميسر كردد رب صبور اولور فقط سعى واميد ايله برابر اوامر الهيه يه امتثال وفرائض عبوديتى ايفا واجرايه وتحصيل علمه اهتمام شرطدر وعبوديت وانسانيتده صبر وسعى وجهله ثبات سبب فوز ونجاتدر پير مشار اليه بالاده شرح اولنان بعض ابيات شريفه ده سعى وغيرت شكر نعمت وشكران باعث ازدياد نعمت اوله جغنى وتحصيل علم واجراى مشورتك فوائد ومنافع خصوصيه و عموميه سنى وحريت ومساوات انسانلر خلقةً نائل اولدقلرينى وعدل واحسانك مقتضاى امر الهى ونبوى اولديغنى بيان ايله ارشاد بيورديلر .

صبر اكر تلخست ولكن عاقبت
ميوه اش باشد شفا و عافيت

معناى بيت

صبر اكرچه آجيدر ولكن ميوه سى عاقبت شفا وعافيتدر حضرت مولانا من كل الوجوه اولان صبرى برشجرۀ مثمره يه تشبيه بيورييورلاركه ميوه سى بقدرته تعالى شفا وعافيت بخشادر .

الحمد لله فى الابتداء والاختتام

راغب پاشا کتبخانه سنه رضاءً لله وقف
ایلمشدر ۷ مارت ۳۲۶ و ۱۶ شوال ۳۲۸